Poštarina plaćena u gotovu

God. VI Lipanj-Kolovoz Broj 3-4

Misijska Biblioteka

MISIJSKA BIBLIOTEKA

Dvomjesečnik za pouku i prosvjetu

Izlazi svakog drugog mjeseca. Pretplata 6 din godišnje

Broj 3-4 Zagreb, lipanj-kolovoz 1941 God VI

SULTANOVO ROBLJE

J. Spillman D. I. — preveo o. F. M. D. I.

Ulaz slavodobitnih janjičara

Možda nijedan između svih carskih dvorova na zemlji nema tako veličajnog položaja kao saraj, dvor osmanlijskog vladara u Carigradu. Između Bospora i krasne luke Zlatnog Roga dižu se njegove mnogobrojne palače, vile i vojarne u vijencu bujnih vrtova. S dvije strane oplakuje more njegove zidine. Kroz zrcalne prozore raskošnih palača može se oko nauživati čarobnih pogleda na plavetno Mramorsko more, na Bospor i azijsku obalu, na burni život u luci Zlatnog Roga s čitavom šumom jarbola, na blistave kupule i visoke munare, što se između bezbrojnih carigradskih kuća viju u visinu.

Saraj je sagradio Sulejman II. sredinom 16. stoljeća, gdje je s 4.000 robova stanovao sultan. Tisuću njih bilo je zaposleno u vrtovima, dok su ostali služili u palači vladarevoj.

I tako je saraj bio u isto vrijeme najdivnije i najtužnije mjesto. Sam Bog znade, kakvu bijedu gledale su kroz tri stoljeća njegove raskošne odaje i tamne uze. Još veću sućut s tim hiljadama bijednog roblja budi u nama pomisao, da sve do našeg stoljeća njegov najveći dio sačinjavala su ugrabljena kršćanska djeca. Nijedan Turčin ne bijaše robom u saraju. Izuzev afričke crnce

najviše ih je potjecalo iz Grčke. Nego i s obala Italije, Francuske i Španjolske vukli su morski gusari jadnu kršćansku djecu u Carigrad, a ratne rulje, što su opetovno prodirale do pod bečke zidine, vodile su čitave čete djece iz Hrvatske, Ugarske, Moravske, Sedmogradske i Austrije pa su ih poklanjale sultanu kao vrlo drag ratni plijen.

Jednu takvu žalosnu sliku iz ovih vremena želim prikazati svojim mladim čitateljima.

Bilo je to poslije podne jednog svibanjskog dana godine 1681. Telali su razglasili, da će hrabri Kara Hasan Oglu, janjičarski vođa, koji je uz pomoć Alaha pobijedio kršćanske pse, svečano unići u grad sa svojom vojskom te bogat plijen uručiti svojem gospodaru. A sada eno kod drinopoljskih vrata oglasi se bučna turska glazba. Stade piska svirala, tutanj bubnjeva, zveka mjedi, a glas: »Dolaze! Dolaze!« poleti od usta do usta.

Pred sarajskim vratima stajaše straža razgoneći uz divlju viku radoznalu svjetinu. Na sarajskim bedemima kao i na prozorima crne kule uz vrata zgrnula se sva sila nadglednika roblja.

»Ovamo, Alija!« viknu kapu-agasi, t. j. vrhovni nadglednik svega bijelog roblja, kislar-agasiju ili vrhovnom nadgledniku crnog roblja. Kapu-agasi zvao je svoga prijana na prozor, koji se je nalazio upravo iznad luka sarajskih vrata. »Ovamo, Alija! Odavle ćemo sve vidjeti. Slava Alahu, što mi je dao, da sam svojim starim očima već tako često vidio zarobljene pse kršćane!«

»Dao Alah očima Abdulahovim, da se tim pogledom naslade još onoliko puta, koliko je dlaka u Prorokovoj bradi,« odvrati Alija svome prijanu.

»Doveo ti Kara Hasan iz zapadnih kršćanskih zemalja što više zlatokosih i plavokosih dječaka.

Naš gospodar Mehmed, Božja sjena — udijelio mu Alah još onoliko godina, koliko ima robova — voli rumenu kršćansku djecu s Dunava i Save nego blijede

zarobljenike, što mu ih Korzari dovode iz Italije i Španjolske, dapače su mu draža i od crne djece mojega naroda, koja su za me mnogo ljepša od svih bijelih nevjernika.«

»Prava sreća po te, o moj prelijepi Alijo, što si izuzeo pravovjernu Prorokovu djecu,« nasmija se Abdulah.

»Pa jer se tako dobro razumiješ u ljepotu, pomoći ćeš mi, da izaberem one, koji su vrijedni da dođu pred lice našeg padišaha, uzvišenog nasljednika Prorokovog. Otvori sada dobro oči pa mi proberi nešto čestito. Eno povorka već zakreće na trg!«

Uistinu, iz uske ulice, što vodi od crkve sv. Sofije na sarajski trg, izađe vojnička glazba. Zveka mjedi, buka bubnjeva i talambasa, piska svirala združila se je s vikom silnog svijeta i s lavežem stotine pasa skitnica. Stade jeka i stražine glazbe. Stari Abdulah začepi uši radi silne buke i vike, dok je crni Alija plesao sav izvan sebe od veselja pa se i sâm počeo s drugima derati pozdravljajuć hrabre padišahove borce.

Već su se dvije pukovnije svrstale desno i lijevo pred sarajem, kad se pokažu kola puna ratnog plijena i čete svezanih zarobljenika. Kola se svrstaše u dvored. U sredinu dotjeraše zarobljenike. Bijahu to skoro samo snažni mladići, na koje je neprijatelj iznenada bijesno navalio i oteo ih miloj domovini. Umorni, po dvojica svezani, stajahu mladići i muževi te se bolna srca predavahu u ruke žalosnoj kobi, kojoj više nijesu mogli izmaći. Ali, kad začuše bolni vapaj djevojaka i žena, koje su surovi vojnici uz smijeh i poruge izvlačili iz platnom prekritih kola, mnogom bratu i ocu zacakli se vrela suza u oku, a pesnica se stisnu u nemoćnom gnjevu. Napokon izvukoše janjičari iz zadnjih kola četu zdrave djece, rumenih dječaka i milih djevojčica od četvrte do dvanaeste godine. Prestrašeno pogledaše ti mali stvorovi u divlje vojnike, te i oni počeše na glas plakati.

Jedan nadglednik, surov čovjek izbuljenih očiju, pukne bičem iznad njihovih glava te poviče:

»Zar taj nevjerni skot ne će već jednom prestati s plačem i naricanjem? Tko samo još jednu suzu prolije, zazviždat će mu bič oko glave, pa ćete svi znati, kako je sladak!«

»Ta tiho, Marijo, za Boga!« prišapne dvanaestgodišnji dječak svojoj sestrici, koja je uzalud nastojala, da ne jeca. »Tiho, jer će te inače onaj goropadni čovjek opet udariti bičem po leđima.«

»Ah, Leone, ne mogu. Ta eno i žene plaču. A sada će nas još sigurno i rastaviti, kao što su nas odijelili od oca i majke. — Ah, a onda ću biti sama pa ću plakati, dogod ne umrem!«

»Ne, Marijo, oni nas ne će posve rastaviti, bit ćemo oboje u istoj kući pa ćemo se sigurno tu i tamo vidjeti,« tješio je brat svoju sestricu. Razumije se, da još nije znao, kako je velika kuća, u kojoj sultan stanuje, a ni nakraj pameti mu ne bijaše, da su kod Turaka ženske odaje posve odijeljene od muških. Iza toga pogladi zlatnu kosu svoje sestrice i milo joj pogleda u plave oči te doda:

»Svakako ostaje uza te tvoj sveti Anđeo Čuvar, dogod se budeš molila i lijepo ponašala, a i Majka Božja tješit će te i štititi. Osim toga ne smijemo posve izgubiti nade, da će nas tkogod otkupiti, ili da će nam možda poći za rukom, te sretno pobjegnemo. Vidiš li tamo prijeko ona drveta i motke s užetima i konopcima? To su jarboli pomorske lađe. Sjećam se, da mi je jedamput o. Beno pripovijedao, kako i kršćanske lađe dolaze pred turske gradove. Pa gledaj, ako nam kada pođe za rukom, te se prokrademo na kršćanski brod, eto nas kući uz Dunav ili kojim drugim putem. Budi mi dakle vesela i srčana, a prije svega ostani vazda čestita!«

»Dobro, Leone,« reče djevojčica i rubom svoje pregačice otare posljednju suzu s nedužnog oka. »Molit ću se Anđelu Čuvaru i Majci Božjoj. A ti, čim ugledaš kakvu kršćansku lađu, reci mi, pa ćemo se za tamne noći potajno odšuljati iz kuće na prstima. Povest ćemo sa sobom i Luciju i Agnezu i Trudu i sve kršćanske djevojke, a ne smijemo zaboraviti ni na Martina, Grgura i siromašnog guravog Konrada. Zar ne, Leone, svima ćemo pomoći, da pobjegnu?«

»Razumije se, Marijo. Povest ćemo ih, koliko nam samo bude moguće. A sada mi budi odvažna! — Evo uvest će nas u palaču.«

Pred sultanom

Dok su se bratac i sestrica među sobom razgovarali, stigao je i zadnji dio janjičarske vojske te je svojim šarolikim redovima zatvorio prolaz. Izatoga dojaši među janjičare veliki vezir Kara Mustafa pa u ime svoga gospodara sultana Mehmeda IV. pozdravi vođu i njegove časnike.

»Prema premilostivoj zapovijedi našeg preuzvišenog gospodara,« reče veliki vezir hrabrom Kara Hasanu Agli i njegovim časnicima, »dobar dio plijena pripast će vama i vašim hrabrim borcima, koji su raznijeli polumjesečevu slavu.« Čete burno kliknuše. »Ali prije nego što započne dioba,« nastavi veliki vezir, udostojat će se silni sultan, da sâm svojim očima vidi plijen i da suncem svojega lica obasja vođe svoje hrabre vojske.«

»Sreća po nas, da smo najbolji dio plijena već sakrili,« reče Kara Hasan Oglu i s njim po gdjekoji časnik, kad je veliki vezir izgovorio posljednje riječi.

»Da, da!« mrmljali su neki vojnici, »a sultanu će se toliko toga svidjeti, da će za nas tek nešto ostati.«

Uza sve to prignuše glave i povikaše:

»Neka Alah blagoslovi našeg gospodara, neka umnoži dane njegova života i poveća mu bogatstvo i slavu!«

Na mig velikog vezira izađoše sada dugi redovi robova i pođoše prema kolima, da uzmu plijen i pronesu ga pokraj sultana. Najljepše i najdragocjenije stvari ugrabljene su iz kršćanskih crkvi i samostana: srebrni i zlatni kaleži, pokaznice, draguljima urešeni relikvijari, svjetiljke, svijećnjaci i druge crkvene stvari. K tomu pridodaj umjetno izrađene vrčeve iz kojeg dvorca, pa zdjele, tanjure i drugo srebrno posuđe, venecijanska ogledala u zlatnim okvirima, pehare od češkog kristala i napokon pune sanduke talira i forinta, što su ih razbojničke čete utjerale kao ucjenu od raznih gradova i gradića.

Dok su robovi uzimali plijen iz kola i svrstavali se u povorku, dođoše na trg i nadglednici, koji su s kule kraj sarajskih vrata promatrali vojsku. Njima će janjičari predati zarobljenike. Ružni Alija odvede na jednu stranu žene, djevojke i djevojčice, dok su Abdulahu predani mladići i dječaci.

Kad je crni Alija pograbio Mariju za ručicu, da je rastavi od brata, stade jadna djevojčica bolno jecati. Ali uzalud joj bijaše sav plač, beskorisna svaka molba. Stari grdonja nije mario za suze.

»Ne će ti, mala, plač ništa pomoći,« reče Alija. »Nema druge, moraš sa mnom i s ostalim djevojkama. No ipak umiri se! Ne boj se, nijesam ja tako strašan, kako ti misliš! Obući ću te u lijepo svileno odijelo i hraniti kolačima. Samo nemoj svojih lijepih očica pokvariti beskorisnim suzama.«

I da je razumjela Marija ove turske riječi, opet je one ne bi utješile.

»Hajde u ime Božje s tim crncem i s ostalim djevojkama,« prišapne brat sestrici. »Štitit će te tvoj sveti Anđeo Čuvar!« — Za tih riječi poljubi Leon sestricu i onda se rastade s njom te odvažno stupi među dječake, što ih je Abdulah redao.

Kapu-agasi bijaše dobre volje, jer je njegovo vješto oko opazilo među zarobljenicima nekoliko pristalih dječaka, kakve sultan uvršćuje među svoje paževe, kojih

ima obično šezdeset. Kad je Abdulah opazio Leona, povika:

»Taj je najljepši od svih! Ne znam, kako može pravedni Alah — slava mu budi! — kršćanskoj štenadi dati tako lijepe oči, tako milu kosu, čarobno lice i besprijekoran stas! Razumije se, on im sve to radi toga daje, da si njegovi vjernici mogu između njih izabrati najljepše i učiniti ih svojim robljem. Ti ćeš, dragane, stati nakraj povorke, jer se najtečnije voće donosi na kraju gozbe.

— No kakav je ovdje prekrasan stvor? Tako mi brade Prorokove, najljepši patuljak, što ga je ikad imao saraj! Vrijedi hiljadu mabuba (turski zlatni novac). Hej, prijane Alijo, dođi ovamo i vidi ovu krasotu!«

Za tih riječi izvuče Abdulah dječaka iz čete njegovih nesretnih drugova. Marija ga je zvala »grbavim Konradom«. Pa uistinu bijaše to bijedan, kržljav stvor. Kosti su mu tanke i vrlo iskrivljene. Glava mu je velika, vratić kratak, ramena uzdignuta. I njegova široka usta bila bi odvratna, da ih nije ublaživao mio pogled crnih očiju.

»No, Alijo, što veliš o ovoj prekrasnoj lutkici?« upita Abdulah držeći trbuh, da ne pukne od smijeha.

»Pa nije loša,« odvrati Alija. »Ljepša je dapače i od malog Židova iz Dalmacije. Sultanija i ostale žene bit će sretne radi nove zabave, samo ako ga sultan ne uzme među svoje dvorske komedijaše. Odmah ćemo vidjeti. Eno vezir daje znak, da padišah dolazi.«

»Naprijed dakle!« reče Abdulah. »A ti, mali patuljče, uhvati ovog krasnog momčića za ruku pa usporedo s njim. Tako će se najbolje pokazati njegova ljepota i tvoja grdoba.«

Kapu-agasi postavi grbavog Konrada uz Leona. Dok je povorka išla, tješio je Leon svoga nesretnog druga.

»Hvala ti, Leone,« reče patuljak. »Ti i tvoja sestrica uvijek ste lijepo sa mnom postupali. Nikad mi se nijeste smijali, kao što su drugi činili. Ja znam, da je moje tijelo ružno; ali duša mi je ljepša nego duše svih ovih Turaka.«

»Sigurno, Konrade, jer je na svetom krstu urešena nebeskom ljepotom, kako nas je učio o. Beno. Radi toga pusti luđake, neka se smiju. Jedamput će se pokazati, tko će biti kroz svu vječnost lijep, a tko ružan. Nas dvojica ostat ćemo dobri prijatelji.«

Uz jeku glazbe uniđe sada Kara Hasan Oglu sa svojim časnicima između stražinog dvoreda kroz sarajska vrata. Za njima su išli robovi s dragocjenim plijenom. Na kraju povorke bijahu zarobljenici, koje su vodili nadglednici, a pratili stražari.

Leon se nije mogao dosta načuditi ljepoti vrtova, kroz koje je išao prema sultanovoj vili između dvoreda bezbrojnih robova. Što su robovi u redu bliže bili sultanu, to su dragocjenije odijelo imali na sebi. Kako se je Leon tek snebivao od čuda, kad je unišao u vilu urešenu dragim kamenjem! Takav sjaj bio bi mu i za san prevelik. Zidovi i strop raskošne dvorane urešeni su perzijskim šarama i pozlaćenim rezbarijama. Od vrha kupule, što se je dizala iznad sredine dvorane, spuštao se blistav svijećnjak od kristala. Dvorana je opločena svijetlim i glatkim mramorom. Uza strane prostrti su skupocjeni sagovi i postavljene niske počivaljke. Umjetnički izrađeni vodoskok u sredini ugodno rashlađivaše sobu. Još najljepše bilo je pogledati more i druge prirodne krasote, koje su se vidjele kroz velik otvoren prozor.

U toj dakle raskošnoj dvorani sjedio je sultan na povišenom mjestu. Uz njega bijahu njegovi najviši sluge. Nasljednik Prorokov dade velikom veziru znak, da sjedne s njegove desne, dok janjičarskog vođu najprije pohvali s nekoliko riječi i posadi ga na lijevu stranu. Njegove mrke oči gledahu dragocjenosti, što su mu ih robovi klečeći pokazivali. Što mu se je svidjelo, predalo se njegovom blagajniku, dok se je ostalo postavljalo nedaleko njega na sag. Sada dovedoše preda nj i zarobljenike. Vladar je svakog dobro pogledao. Od muževa i mladića odredi najjače za veslače na svojim galijama, drugi su morali u vrtu raditi, ovi će poći u konjske staje, dok će

oni biti zaposleni u palači. Između dječaka izabra za se najljepše i najsnažnije. Oni će biti uvršteni među njegove paževe. Najdarovitiji od njih, ako se odreknu kršćanske vjere, mogli su se nadati najvećim državnim službama.

I naš se Leon nađe u onom malenom broju, što ga je sultan za se izabrao. Mimo svoga običaja udostojao se je vladar, da progovori nekoliko riječi pristalom dječaku. Tumač mu je razjasnio, da je Leon sin jednog plemića, komu su janjičari zapalili dvorac i oteli djecu.

»Tako bijaše suđeno!« odvrati Mehmed dječaku. »Alah te voli i želi, da od nevjernog psa postaneš pravi sluga Prorokov. Budeš li primio islam, bit ćeš moj najmiliji rob pa ćeš jedamput postati najvišim knezom mojega dvora ili vođa moje vojske.«

Tumač Ahmed-efendija prevede te sultanove riječi. Leon se čedno zahvali na vladarevoj blagonaklonosti, ali odvažno reče, da se nikad ne će iznevjeriti kršćanstvu i da voli umrijeti nego se poturčiti. Sultan je na dječakovom licu čitao odgovor.

»Sviđa mi se, što dječak ne će da se na prvu moju riječ odreče svoje vjere,« reče vladar gladeći sijedu bradu, što je padala na zlatom izvezeni kaftan. »S ostalim dječacima predajte i njega mojem dvorskom muftiji. Ja ozbiljno želim, da i on i njegovi drugovi iza jedne godine prime islam.«

Izatoga namigne sultan, da se roblje odvede.

Kod muftije

Leon i njegova dva druga, crnooki Mađar Janos Teleki i crnokosi Poljak Stanislav Poniaski, biše odmah odvedeni u kuću, gdje je stanovalo 60 sultanovih paževa i pod neposrednom paskom Abdulahovom učilo, što im valja raditi. Svoj trojici dadoše lijepo odijelo: široke

čakšire od žute svile, ječermu od kadife sa zlatnim prugama, crven fes sa žutom kitom, svilen pojas sa zlatnim resama i lagane žute cipelice. Odijelo je pristajalo dječacima. Stari Abdulah promatraše ih s udivljenjem.

»Tako, golubići moji, moji zlatni fazani,« rekne im nadglednik. »Sada se smijete pokazati pred očima našeg premilostivog sultana, pred suncem pravovjernih. Alah dao, da nam još dugo ono svijetli! — Kad ste bili tako krasno odjeveni?

Upoznajete li milost, koju vam je Alah iskazao, kad vas je izveo iz noći onih zemalja, u koje još nije prodrlo divno islamsko svijetlo, što nam ga je donio s neba naš veliki Prorok? Ovo će vam svijetlo brzo sinuti, kao što je obasjalo i najveći dio vaših drugova, kojima ću vas sada odvesti.«

Doskora se donijela večera. Svi su prema istočnjačkom običaju najprije oprali ruke, a onda posjedali oko niskih stolova.

Leon se još ne bijaše naučio, da podvijenih nogu sjedne na tle i prstima jede. Zato ga njegova dva susjeda, živahni Talijan i okretni Grk, uputiše znakovima, šta mu valja činiti. Doskora je radio Leon kao i drugi. S velike tepsije uzeo je komad kuhane ovnovine, umočio ga u mastan, dobro pobiberen umak i iskosao svojim dobrim zubima. Bijaše još riže i pite. Već za samog jela doznade Leon za imena svojih susjeda: Talijanu bijaše ime Antonio, Grku Georgios. Budući da je Abdulah bio danas vrlo raspoložen, dade na koncu večere svakom dječaku po jednu narančů. Da se Leon sprijatelji sa svoja dva druga, razdijeli im svoju naranču. Živahni Talijan potapta smiješeći se svoga novog druga po ramenu. Njegove riječi caro mio, dragi moj, tako su bile izražene, da ih je Leon odmah shvatio. I Grk je govorio nešto, što je zvučilo kao »Adolf«, a očito isto značilo, što i caro mio.

Poslije jela opet su si ruke oprali, što je svakako bilo i potrebno. Nekoliko crnaca iznijelo je stolove. Doskora polijegali su paževi uza zidove na noćni počinak. Leon je najprije klekao i izmolio kratku večernju molitvu. Mislio je na svoje roditelje, za koje nije znao, da li su još živi, ili su ih janjičari pobili. Nije zaboravio ni na svoju sestricu, koja se je nalazila u ženskom odjelu, pa je sigurno morala biti žalosna, jer joj je sve bilo nepoznato. Sve svoje mile preporučio je Majci Božjoj i svetim anđelima. Malne da mu ove misli ne natjeraše suze na oči. Ipak svlada junački žalost, a san mladosti i nevinost sklopi doskora njegove umorne oči.

O svojoj sestrici čuo je Leon iza kratkog vremena dobrih vijesti.

Grbavi Konrad bješe dodijeljen sultaniji, ali je zajedno s ostalim paževima dolazio na pouku pa je tako mogao izručivati pozdrave bratu i sestri.

Leon, da se barem donekle oduži malom bogalju, junački ga je branio, kad su ga drugi paževi bockali.

Okrijepljen slatkim snom digao se je Leon sutra izjutra i započeo život sultanovog paža, život uistinu koban, usporedi li se sa sretnim danima njegove već protekle mladosti; ali s druge opet strane život krasan, gleda li se na muke onih robova, koji su radili u kući ili stajama. Tri pridošlice biše najprije poučene, što im valja raditi u sultanovoj službi. Pokazalo im se, kako moraju pasti na zemlju i čelom se dotaknuti zemlje, kadgod se pokažu pred padišahovim licem; kako će mu pružati jela i šećer-šerbe, držati u redu njegov čibuk, rashlađivati ga lepezama od paunovog i nojevog perja itd. Abdulah ih je također učio, kako će prema istočnjačkom običaju hvaliti svoga gospodara.

»Nikad,« govoraše im starac, »ne smijete reći: ‚Dobro, ja ću to učiniti,' već: ‚Ja, tvoj rob; ja, tvoj psić,' ili još bolje: ‚Ja, buha tvojega psića.' 'Ti si sunce, a ja prah, što dršće u zrakama tvojim. Ti si sjena premilostivog Alaha; ti si gospodar gospodara, pred kojim u prah padaju svi knezovi vjernika i nevjernika!« Ovako i slično poučavaše Abdulah dječake.

Usto su morali i oni sa svojim drugovima ići u školu i k drugim učiteljima. Darovitiji su učili ne samo turski nego i arapski i perzijski, jer su to budući čitači, pisari i tumači sultanovi. Bilo je pouke i u glazbi i u pjevanju. Danomice morali su ići k muftiji ili tumaču korana. On im je govorio o islamu, vjeri proroka Muhameda, te im dnevno čitao i razlagao po jednu ili dvije sure iz korana.

Sure su poglavlja u koranu, gdje je prema mišljenju muhamedovaca sadržana riječ Božja.

Nekoliko prvih nedjelja nije Leon zapravo ni razumio, šta hoće muftija. Kad se je uvjerio, da im propovijeda islamsku vjeru, poče sumnjati, da li nije možda dužan radije svaku kaznu podnijeti, negoli muftiju i nadalje slušati. No Antonio, mali Talijan, koga je sada već dobro mogao razumjeti i komu je iznio svoju sumnju, rekao mu je, da mu nećkanje ne će ništa koristiti, i da će ga poslije oštre kazne silom dovući muftiji. Prošle godine izbičevaše skoro do na smrt mladog Španjolca, jer ne htjede slušati muftije; a na kraju konca morao je ipak pod silu biti kod nauka vjere muslimanske.

»Ta kakva je šteta slušati nauku Muhamedovu?« rekao je Antonio svome prijatelju. »Ona će čovjeka prije utvrditi u kršćanskoj vjeri negoli ga od nje odvratiti. Poslušaj, što nam je muftija nedavno čitao iz korana o postanku zemlje. Duljina, širina i debljina zemlje velika je kao put, koji bi čovjek prevalio za 500 godina. 200 godina otpada na mora, 200 na pustinje, a samo 100 na zemlju, gdje stanuju ljudi. Središte je zemlje Meka. S onu stranu mora proteže se oko čitave zemlje gorje Kaf, a sastoji se od samih sjajnih dragulja. Nego sada dolazi još ljepše. Pod našom zemljom ima još šest zemalja; svaka je baš tako velika kao i naša, a jedna od druge udaljena 500 godina hoda. Na našoj zemlji stanuju životinje, ljudi i dusi; na drugoj su zadušljivi vjetrovi, na trećoj žarko pakleno kamenje, na četvrtoj gori smrdljivi sumpor, po petoj plaze strašne paklenske zmije, na šestoj su škorpioni, veliki kao mazge, s repovima dugim kao koplje; na sedmoj napokon stanuje sam iblis ili sotona sa svojim drugovima. Velika je zagonetka, kako se ove zemlje podupiru i nose. Isprva su sve klimatale. Tada stvori Bog ogromnog anđela sa silnom snagom i zapovjedi mu, da pođe pod najdonju zemlju i da je drži. Anđeo to odmah učini te i sada drži zemlju na istoku i na zapadu. Ali na što će anđeo stati? Tada stvori Bog pećinu od rubina sa 7000 rupa. Iz svake rupe probilo je jedno more. Ali sada ne bijaše pod pećinom podloge! Radi toga stvori Bog bika s 4.000 očiju, ušiju, nozdrva, usta, jezika. Udaljenost između očiju, ušiju, nozdrva, usta i jezika iznosi po prilici 500 godina hoda. Razumije se dakle, da je taj bik morao biti silno ogroman. Ali bik nije imao ništa, na čemu bi stajao. Tada mu stvori Bog ogromnu ribu kao podlogu. Ribi je ime behemot.

Kad bi sva mora izlio u jednu nozdrvu te ogromne ribe, još bi u njoj ostalo toliko neispunjenog mjesta, koliko bi ga preostalo, kad bi u neizmjernu pustinju postavio gorušično zrnce. Ispod ribe stvorio je Bog vodu, ispod vode tamu, ispod tame 7 paklenih svodova, jedan iznad drugog. Na čemu pak oni stoje, to je čovjeku nepoznato. Eto ti, sada znadeš!«

Oba dječaka smijahu se još dugo toj uredbi svemira. Leon se napokon posve umiri glede pouke u koranu. Pa uistinu, sve muftijine propovijedi nijesu naškodile njegovoj vjeri. Teže mu bijaše umiriti se glede polaska u džamiju, kamo su svakoga petka paževi morali pratiti sultana. Prošli su već mjeseci, a Leonu bi tek sada zapovjeđeno da prati sultana u džamiju. Prijatelj ga Antonio i opet umiri. Rekao mu je , da se tu ne radi o nikakvoj žrtvi, jer toga nema kod Turaka. Ovaj odgovor ne umiri posve Leona. Ipak se povede za primjerom svojih drugova i izvrgnu pogibelji, da se malo pomalo poturči, što se je obično događalo ugrabljenoj kršćanskoj djeci. No sveti Anđeo Čuvar i Blažena Gospa, kojima se je danomice molio, nijesu toga dopustili, a Bog je čitavu stvar tako udesio, da je morao ili javno priznati svoju vjeru ili je zatajiti.

Vjernost i vjerolomlje

Jesen prođe, a zima se pomoli. I u samom Carigradu nestade lijepog vremena. Krasni sarajski vrtovi, u kojima je sultan najveći dio dana boravio, bili su pusti. Na lijepom Mramorskom moru dizala je zimska bura valove, dok je vjetar gonio crne, kišne oblačine preko skutarskih brežuljaka. Sultan je sada boravio u manjim i toplim sobama svoje zimske palače. Zidovi u njegovim zimskim sobama zastrti su debelim sagovima, a za najružnijih dana gori dapače i vatra u mramornim pećima.

Jednoga ovakvog dana nalazimo našeg Leona kod sultana. On, njegov prijatelj Antonio, Grk Georgios, Ugrin Janos i Poljak Stanislav čekahu šutke u predsoblju, dok je veliki vezir govorio sa sultanom. Najedamput se vrata otvoriše. Leon, Ugrin i Poljak biše pozvani pred lice padišahovo. Tri dječaka uniđoše. Po običaju padoše na zemlju i dotakoše se čelom tla. Nestrpljivo namigne im Mehmed, da se primaknu bliže. Pred njegovim nogama bijahu rasprostrte velike karte. Na prvi pogled upozna Leon rijeku Dunav te gradove Budimpeštu i Beč.

»Dajte da jedamput vidim, gdje su kuće vaših roditelja,« reče sultan. »Pokažite mi na ovim kartama svoje domovine.«

Poljak se primače prvi, ali je dugo uzalud tražio. Napokon je našao Karpate pa je rekao, da se njegov zavičaj nalazi daleko na sjeveru od karpatskog gorja, i da ga na ovoj karti nema. Sultan mu dade znak, da se udalji. Sada dođe na red Ugrin, koji pokaza prstom Blatno jezero i reče:

»Ovdje na obali, premilostivi gospodaru, nalazi se koliba tvojega roba.«

»A bi li znao put, koji vodi od jezera do ovog grada?« upita sultan povukav zlatnim štapićem od Blatnog jezera do Beča.

»Samo do Raaba, gdje stanuje stric tvojega sluge,« odgovori Janos.

»A ti, plavooče,« reče sultan našem mladom prijatelju, «gdje je tvoj zavičaj?«

»Zavičaj tvojega roba jest Beč,« odvrati Leon. »Na obalama Nitre imao je moj otac lijepo imanje, dok ga janjičari nijesu opustošili.«

»Vrlo dobro,« odvrati sultan i dade znak velikom veziru, da se približi. »Onda ćeš svakako znati put, koji vodi od obala Nitre do Beča?«

»Tvoj ga je rob prevalio već često puta. U Beču bio sam u školi, a samo u praznicima na našem imanju uz Nitru.«

»Onda dobro,« zadovoljno će sultan. »Ti ćeš pratiti Kara Mustafu, kad pođe s vojskom na Beč.«

Dječak problijedi. Već kod prvog sultanovog pitanja pomisli, da se tu radi o izdajstvu. Da su padišah i veliki vezir nakanili na nekoga zavojštiti, bilo mu je odmah jasno, čim je ugledao velike karte rasprostrte. A sada eto čuje od samog sultana, da će vojska krenuti na Beč, i on bi morao pomoći, da vojna uspije.

»Radije umrijeti!« reče Leon za se, a onda će sigurnim glasom sultanu:

»Bog neka te blagoslovi, svesilni care, i dade ti vječno kraljevstvo u nebu iza dugog vladanja na zemlji! Krv i život tvoga sluge u tvojim su rukama. No ne zahtijevaj od mene, da ma i samo jednu riječ izustim na propast svojeg milog zavičaja. Kad bi sin kojega između tvojih knezova pao u careve ruke, kao što sam ja pao u tvoje, a car od njega zahtijevao, da mu pomogne osvojiti Carigrad - što bi ti rekao o takvom zarobljeniku, kad bi on pristao na izdaju?«

Ove čedne i uglađene riječi dječaka ganuše sultana. Istina je, da je ovako jedva tko odgovorio sultanu, a kamoli jedan rob. No vladar bijaše ipak toliko plemenit, da je znao cijeniti srčanost i vjernost Leonovu.

»Kara Mustafo,« okrene se sultan velikom veziru, «što zaslužuje rob, koji ovako smjelo uskraćuje svojem gospodaru posluh i to pred samim njegovim licem?«

»Najmanje bič, ako ne i vješala.«

»Eto čuješ,« reče padišah dječaku. »A onaj slučaj, što si mi ga naveo o turskom zarobljeniku, razlikuje se od ovoga kao nebo i zemlja. Alah hoće, da se čitav svijet podloži mačem koranu, koji nam je on dao po proroku Muhamedu. Ja sam Prorokov nasljednik. Svaki je čovjek dužan, da pridonese štogod ovoj pobjedi. Ti kao moj rob imaš dvostruku dužnost da izvršiš moju volju. Što ja hoću, to hoće i Alah. Osim toga carski ću te nadariti.«

»O gospodaru, kako me može tvoja mudrost nagovarati, da se iznevjerim i svojemu caru i svojem Spasitelju?« odvrati dječak. »Kako bi mi mogao ikad vjerovati, kad bih počinio ovakvo izdajstvo? Zar se ne bi s pravom mogao bojati, da ću i tebe ovako izdati, čim mi se pruži zgoda?«

»Tako mi Proroka, dječak pravo govori!« reče sultan velikom veziru. »Dogod je kršćanin, ne smijem mu povjeriti ovakvog posla, koji će mu se činiti izdajom. Moja je dakle volja, da ga muftija uvjeri o laži kršćanstva i o istini islama, te da dječak prijeđe na našu vjeru. — Veliki vezire, reci Vauni-efendiji ovu moju zapovijed! Međutim neka bude dječak svaki dan u mojoj prisutnosti. Kad ne bude kod muftije, bit će kod mene zaposlen. Neka on bude moj mačonoša. Reci to Abdulahu, veliki vezire! — Ovako, a ne bičem ili vješalima nagrađuje Mehmed srčanost i vjernost, koju si danas pokazao. Ali jao tebi, ako doznam, da se u tvom srcu krije prkos, i ako zatvoriš uši svetoj nauci Prorokovoj!«

Služba mačonoše bijaše među paževima najčasnija pa je radi toga i budila najviše zavisti. Razumije se, da se je Leon obradovao radi ovog odlikovanja. Dječak pade sultanu pred noge te mu se zahvali. Vladar mu ljubezno dade znak, da se udalji.

Među paževima se odmah razglasi, da je Leon postao mačonošom. Antonio je srdačno čestitao svome prijatelju. Ali Georgios, mladi Grk, koji je dosada obnašao tu časnu službu, ne mogaše nadvladati svoga gnjeva pa zlobno pogleda Leona. Dječak to opazi i reče:

»Nemaš razloga, Georgiose, da se na me srdiš. Ni u snu nijesam pomislio, da ću radi onih svojih riječi postati mačonošom, već sam očekivao, da će mi odletjeti glava s ramena.«

»Ti si i vrijedan te službe,« reče Antonio, »i nijedan pošten drug ne smije ti radi toga zavidjeti.«

»Ja da mu radi toga zavidim?« reče Grk krijući svoju ogorčenost. »Nipošto! Ja ne vidim nikakve ugodnosti u tom, što je netko uvijek uz sultana, da ugađa njegovim hirovima. — Već je mnogi mačonoša poput psa bio zadavljen na padišahov mig.«

»To nije bez temelja,« reče Antonio. »Ali tebe će čuvati sveti Anđeo Čuvar. Istina je, čeka te težak boj s muftijom, pa ako ne budeš htio primiti islama, ne ćeš izmaći mukama, dapače možeš očekivati i smrt. Nama se je lakše provlačiti, ali čim se sultan počne osobno zauzimati za kojeg roba, svakako ozbiljno želi, da se takav poturči.«

»E, onda se molite za me, da radije umrem,« odvrati Leon.

»Da ti pravo reknem, ti si bio lud,« primijeti Ugrin Janos. »Da sam samo znao, o čemu se radi, rekao bih sultanu: put od Blatnog jezera do Beča dobro mi je poznat, ja ću ga pokazati vojskovođi. Velikog vezira i njegovu vojsku zaveo bih u močvare oko Raaba, gdje bi svi izginuli, kao što zaglaviše Faraon i njegovi borci u Crvenom moru, dok bi mene u pravo vrijeme već nestalo između njih.«

»Ili bi te kao podlog izdajicu s pravom nabili na kolac!« reče Stanislav. »Ne, ja sam s Leonom.«

»A ja sam s Ugrinom,« reče Grk. »Mislim, da će najbolje biti, ako se nas dvojica ponudimo velikom veziru, da ćemo mu pokazati put. Radi čega smo dužni, da budemo vjerni Turcima? A da nas ne uhvate u stu-

picu, za to će se pobrinuti naša lukavost. Janose, nas ćemo dvojica prijeći samo izvana na islam, da nam Kara Mustafa lakše povjeruje. Izatoga ćeš mu reći, da nijesi rekao sultanu potpune istine, jer da znaš put od Raaba do Beča. Isto reci i za me. Ako veliki vezir upita, kako je moguće, da poznajem taj put, ne boj se, ja ću ga već znati umiriti jednom bajkom.«

»Ti se, Georgiose, zacijelo šališ,« reče Leon preplašeno. »I prividno odreći se vjere, strašan je smrtni grijeh!«

»Ah, šta! Ako mi samo uspije, da ovom varkom navedem Turke na tanak led i sebe oslobodim iz ropstva, ne ću si tim puno trti glave! Pa i ako bi to bio grijeh, naši bi me svećenici od njega vrlo rado odriješili. Zar ne, Janose, da ćemo zajedno raditi?«

»Tvoje mi se riječi sviđaju,« odvrati Ugrin. »Razmišljat ću o tom. Meni bi najdraže bilo, kad ne bi trebalo prelaziti na islam! Ali bilo ovako ili onako, nama kukavnim robovima nema izbora, mi moramo jedamput i ovaj korak učiniti. Uzalud ćeš se, Leone, protiviti! Meni je draže odreći se vjere samo izvana u nadi, da ću se ispovjediti, nego ovdje ostati, gdje će mi biti nemoguće, da se ikada sastanem s ispovjednikom. Dobro, Georgiose, pokušat ću!«

Uzalud su Leon, Antonio i Stanislav odvraćali svoja dva druga od vratolomnog i grješnog pothvata.

»Vi srćete slijepo i u vremenitu i u vječnu propast,« rekao je Leon s osobitim naglaskom. Isto je govorio i Stanislav. Antonio spomenu Georgiosu lijep primjer njegovog zemljaka Nikole Janakia, koji je prije nekoliko godina umro u Carigradu radi vjere.

»I on je mogao reći: 'Svećenik će me odriješiti, ako se odrečem svoje vjere,'« govoraše Antonio. »Umjesto toga prezreo je velik imutak janjičarskog age, koji ga htjede posiniti, te je volio dati glavu s ramena negoli se odreći Krista.«

Još je Antonio govorio, kad veliki vezir izađe iz sultanove sobe i stade pred dječake, a oni skrstiše ruke na prsima i duboko mu se nakloniše.

»Tako mi brade mojega oca!« reče Kara Mustafa, »sultan je predobar spram vas mladih kršćanskih pasa. Ja bih upravo bio radoznao, da li bih pomoću šiba došao do svog cilja! Čini mi se, da je mlado majmunsko lice posve očaralo našega gospodara — Alah neka mu milostivo dade pobjedu nad njegovim neprijateljima! Uniđi, plavooče, sultan te zove!«

»Gospodaru,« ponizno će mladi Grk velikom veziru, »oprosti sluzi svojemu, ako ti progovori koju riječ. Kako čujem, moj gospodar misli o novim vojnama i pobjedama. Hoćeš li mi udijeliti milost, da se i ja borim pod tvojom zastavom? Pogledaj, ja više nijesam slabašan dječak. Doskora će navršiti tvoj sluga 16 ljeta.«

»Nijedan rob kršćanin ne smije se boriti pod polumjesečevim stijegom,« odvrati veliki vezir motreći oštro Grka.

»Gospodaru,« odgovori Georgios, »nije uzalud tvoj sluga već nekoliko godina u školi učenog muftije, gdje sluša uzvišenu nauku iz korana. Tvoj je sluga pripravan da primi islam, ako mu milostivo dopustiš, da se bori pod tvojom slavodobitnom zastavom.«

»Fuj!« povika Antonio.

»Šta reče to kršćansko pseto?« srdito će Kara Mustafa okrenuv se mladom Talijanu.

»Ne ljuti se, gospodaru, na mog prijatelja,« moljaše Grk. »Alah se još nije udostojao, da ga prosvijetli. Doći će čas, kad će i on razumjeti riječi Prorokove, kao što ih je i ovaj moj brat razumio. I on je pripravan, da primi islam, pa ako ga uzmeš k sebi u službu, bit će ti od velike koristi u okolici Raaba, premda njegove slabe mišice ne mogu mahati turskom krivošijom.«

»Slava Alahu, koji je prosvijetlio i tebe i Ugrina!« rekne veliki vezir. »Još ću danas govoriti sa sultanom, a i muftiju ću obavijestiti. Samo vam jedno velim: dobro

ću vas promatrati, da vidim, ne snujete li možda kakvu urotu. Kunem se Prorokovom bradom, da ću vam se strašno osvetiti, ako doznam za vašu podmuklost. Alah neka mi oprosti, ali ja ne postavljam ni u jednog otpadnika niti polovine onog pouzdanja, koje zaslužuje pošteno plavooče, što je sada kod sultana. — Međutim, hajte vas dvojica sa mnom u moju palaču.«

Veliki vezir povede sa sobom Grka i Ugrina.

»Baš mi je žao, što je siromašnog Janosa zaveo prevejani Georgios. Opažao sam već odavna, da Grk misli na otpad od kršćanstva,« rekao je Antonio.

»Molit ćemo se za njih obojicu,« pridoda Stanislav, a i za se i za Leona, da barem nas trojica ostanemo vjerni svome Spasitelju.«

U ružičnjaku

Već je proteklo godinu dana, otkako je naš mladi prijatelj došao kao rob u saraj, pa je već vrijeme, da vidimo, šta je s njegovom sestricom. Mala je Marija predana jednoj sultaniji. Isprva prolilo je jadno dijete mnogo vrelih suza za svojim roditeljima u dalekoj domaji i za milim bratom, s kojim nije smjela ni riječi progovoriti. S jedne terase viđala ga je katkada u vrtu, a grbavi Konrad donosio joj je svakoga dana mnogo pozdrava i utješljivih riječi od ljubljenog brata. Siromašni bogalj znao je također obodriti djevojčicu, pa se je tako malo pomalo privikla na svoju sudbinu. Uostalom, nije se baš nelijepo s njome postupalo. Sultanija Fatima ne bijaše nipošto goropadna žena. Rijetko bijaše zle volje. Sad bi počivala na svilenom divanu, sad bi opet za promjenu hodala krasnim vrtovima ili pohađala druge sultanije. Za šetnje po vrtovima ili za posjeta nosile su robinje uz lepeze i suncobrane i nargilu, lulu nataknutu na sklenicu punu vode. Skoro čitav dan pušile bi turske žene iz svoje nargile.

Osim toga učila je Marija plesati, pjevati i svirati na lutnju. Uz lijep glas imala je velik dar za glazbu. Kad bi sultan došao u palaču, gdje su njegove žene stanovale, morala je Marija s drugim djevojčicama pred njim igrati i pjevati. Mala Marija ispjeva uz lutnju jednu pjesmu Majke Božje s takvom milinom, da joj je sultan, sav razdragan njezinom pjesmom, obećao milost, za koju ga bude molila. Kad su se djetetu, koje još nije dobro znalo turski, istumačile sultanove riječi, pade ono pred njega na zemlju i zamoli, da smije govoriti sa svojim milim bratom.

Trebalo je poduljeg razlaganja, dok je sultan shvatio, tko je između robova brat male pjevačice. Kad je napokon čuo, da je to onaj paž, što obično pred njim nosi mač, pogladi sultan dugu bradu i reče:

»Tako, misliš li Jusufa? No, to sam zapravo mogao odgonetnuti iz samih tvojih očiju, jer su ti plave upravo kao u tvog brata. — Mislio sam, da ćeš i ti kao i ostale djevojčice moliti za lijepo odijelo, šaren veo ili kakvu dragocjenu stvar. Pa budući da si mjesto toga zamolila, da smiješ govoriti sa svojim bratom, dopuštam ti. Svakog petka između četvrte i pete molitve možete se razgovarati u ružičnjaku. Crni Alija odvest će te i dovesti. Osim toga poklanjam ti evo ove naušnice.«

Tko bijaše sretniji od Marije? Sastanku s bratom radovala se je djevojčica kud i kamo više nego blistavom uresu, što joj ga dade sultan.

Napokon eto i žuđenog petka, krasnog proljetnog dana. U Bosporovom okolišu već je u ožujku zrak topao, dok u sjevernim krajevima pokriva još sve snijeg i led.

Jedva su mujezini s mnogobrojnih munara četvrti put zovnuli muhamedovce na molitvu, kad crni Alija povede malu Mariju preko raznih terasa i ispod lisnatog drveća u sultanov ružičnjak. Ruže još nijesu procvale nego istom raspupale. Na dugim, lijepo uređenim gredi-

cama mirisali su tulipani, hijacinti, jagorčike i narcise. No djevojčica nije marila za sve te divote. Gledala je na sve strane, ne bi li opazila brata na kojem putu. Najedamput začu Leonov glas iz jasminove sjenice.

»Marijo, sestrice draga!«

»Leone, Leone, tu si!« povika djevojčica sva izvan sebe od veselja. Začas zagrliše se brat i sestra.

»Hajdemo u ovu sjenicu,« reče brat. »Ovdje nas ne će nitko smetati, pa ćemo se moći po miloj volji zabavljati.«

Brat i sestra sjedoše dakle u jasminovoj sjenici, koja se je nalazila u jednome kutu u vrtu, a bila je okružena gustim cimpresovim grmljem. Pitanjima i pripovijedanju nikad kraja ni konca.

»Kako si izrastao, Leone, i kako krasnu ječermu imaš!« rekne Marica.

»Da, Marice, a osim toga sam postao i sultanovim mačonošom,« odvrati Leon i ustade, da ga sestrica sa svih strana vidi. »I ti si narasla. U tom lijepom svilenom odijelu izgledaš kao prava odlična Turkinja. Pa još imaš i zlatne naušnice!«

»Poklonio mi ih je sultan, kad sam pjevala pred njim onu lijepu pjesmu Bl. Djevice, koju smo toliko puta čuli od naše mile majke. Tom zgodom izmolila sam od sultana dopuštenje, da svakog tjedna smijem s tobom govoriti. Zar ne, ti o tom ni pomislio nijesi? Šta se pak odijela tiče, naravski, da je mnogo ljepše od onog, što sam ga ikad kod kuće nosila, ali se ne smije usporediti s odijelom sultanije Fatime, kojoj ja služim. Da ti je samo vidjeti! Sam damast i muslin, tanak kao paučina. A ures! Biserje kao lješnjaci, sva sila dijamanata i zelenih, crvenih, žutih, modrih dragulja, kojima imena ne znam. Na njoj se blista prstenje, sjaju lanci od čistoga zlata, odsijevaju narukvice. Jedamput mi je rekla, ako budem pametna pa kad narastem i udam se za kojeg kneza, da ću biti isto tako nakićena, a možda još bolje.

— Nu, Leone, toga ja ne mogu učiniti. Zar ne, ja bih se morala poturčiti, a kakve mi koristi od lijepog odijela i nakita?«

»Posve pravo, draga sestrice,« odvrati dječak. »Tu lijepu misao udahnuo ti je Anđeo Čuvar. Kad bi ti postala sultanijom, a ja sultanom, kad bi sve, sve ove krasne palače s divnim vrtovima bile naše, i svi nam sultanovi vojnici i robovi služili, kad bi sve njegove zemlje bile u našoj vlasti: šta bi nam sve to koristilo, kad ne bismo bili djeca Božja? Znaš li, što je Spasitelj rekao: 'Šta bi koristilo čovjeku, kad bi čitav svijet dobio, a dušu svoju izgubio?'«

»Da, Leone, to mi je nedavno rekao grbavi Konrad,« odvrati djevojčica. »Otkad su ga poklonili mojoj gospodarici, svaki se dan sastajemo. Često puta možemo po čitav sat razgovarati jedno s drugim, kad čekamo u sultanijinom predsoblju. Otada nijesam više tako strašno žalila za kućom. Isprva sam mislila, da će mi srce puknuti od boli! Kad smo ovako zajedno, ispitujemo katkada jedno drugo katehizam, a Konrad ga zna vrlo dobro napamet. Osim toga opetujemo biblijsku povijest i lijepe molitvice, koje smo naučili od majke ili od o. Bena. Od maslinovog zrnja načinio je Konrad male kuglice, nanizao ih na vrpcu i tako napravio krunicu. Kadgod je izmolimo, osjećam u sebi sreću i utjehu.«

»Vrlo lijepa misao,« reče Leon. »Sutra ću ga zamoliti, da i meni napravi takvu krunicu, pa ću je moliti sa svojim prijateljima Antoniom i Stanislavom. To će biti najbolje sredstvo, da ostanemo vjerni Isusu. Otkad su Janos i Georgios izjavili, da se žele poturčiti, počeo je muftija i na nas žestoko navaljivati. Uvjeren sam, da će ubrzo početi i s gorim sredstvima nego što su prazne riječi i prijetnje.«

Zatim pripovijedaše Leon sestri svoje doživljaje. Spomenuo joj je, da je vrlo teško pobjeći iz saraja. »Razumije se, da dolaze ovamo kršćanske lađe. Antonio mi je rekao, kako izgledaju. Pogledaj, ona lađa, kojoj se

jarboli vide preko vrtnih zidova, trgovački je brod iz Mletaka. Ali kako ćemo pobjeći preko visokih zidina, ispod kojih je duboko more? Pa i kad bismo našli kakvo suho mjestance na podnožju zidina, kako bismo došli do lađe? Čamca sigurno ne će biti, a na tako dugo plivanje ne smijem ni ja pomisliti, a kamoli ti!«

»A ni kroz vrata ne ćemo se moći prokrasti, kako sam prije mislila,« žalosno će Marija. »Na sve strane ima straža, a osim toga sva su vrata zaključana.«

»Pa kad bi nam i pošlo za rukom, da sretno dođemo do lađe,« odvrati Leon, »tko će znati, da li nas kapetan ne bi opet predao sultanu, kako mi je Antonio rekao. Turci naime dobro pregledaju lađe pa ako bi našli kakvog roba, objesili bi kapetana, a lađu s ljudima zaplijenili.«

»Jao!« bolno će Marija. »Onda ćemo zauvijek ostati robovima, a da se nikad više ne sastanemo s milim roditeljima!«

»Još ne smijemo posve izgubiti nade,« tješio ju je brat. »S pouzdanjem molit ćemo se našoj nebeskoj Majci, da nam bude u pomoći. Ona silno sažaljuje robove kršćane. Sjećaš li se još, kako nam je o. Beno jedamput pripovijedao, da se je u Španjolskoj ili Francuskoj ukazala pobožnim ljudima i naložila im, da osnuju red, koji će se brinuti za otkup kršćanskog roblja? Može biti, da će jednog dana doći u Carigrad koji od tih redovnika, pa će nas sve kupiti od sultana.«

»Ah, to bi bilo veselje!« radosno će Marija i zapljeska rukama.

»A možda bih smjela ponijeti ovo lijepo odijelo i naušnice, da vide mila majka i draga teta, kako sam krasno bila ovdje odjevena.«

»Šuti, mala kicošice!« nasmija se Leon. »Kamo sreće, da nam je i u prosjačkom odijelu stignuti kući.

— Eno već viče jedan mujezin i saziva Turke na večernju molitvu. Prije rastanka izmolimo i mi Anđeo Gospodnji.«

Brat i sestrica kleknuše u tihoj sjenici i izmoliše lijepu molitvu, koja triput na dan sjeća kršćane tajne utjelovljenja Sina Božjega. Izatoga se rastadoše u nadi, da će se iza tjedna u isto vrijeme opet sastati. Ali stvari će se drukčije okrenuti.

U nemilosti

Blizu jasminove sjenice, u koju je Abdulah doveo Leona, nalazila se je druga skrivena sjenica. Dječak se na to nije obazirao. Iz ove se sjenice moglo sve vidjeti i čuti, što se radi i govori. Sultan se je naime prilično začudio, što djevojče nije nijedne druge milosti zamolilo, već samo da smije govoriti s bratom, pa odluči, da će sâm biti svjedokom toga sastanka. Uvjeren, da će se djeca razgovarati u materinskom jeziku, uze sa sobom tumača, jednog otpadnika, koji će mu poslije reći, o čemu su djeca govorila. Takvih je nesretnika imao sultan tada u svojoj službi. Jedni bijahu prisiljeni, da otpadnu od vjere, dok su to drugi svojevoljno učinili. Ahmed-efendija, koga je sultan poveo sa sobom u sjenicu, spadao je na žalost u broj onih, koji se svojevoljno odrekoše svoje vjere. Bijaše još mlad, a lakoumlje ga dovede do otpada. Njegov otac bijaše bogat trgovac. No sin ga dovede skoro do prosjačkog štapa svojom rasipnošću i strastvenim igranjem. Otac ga napokon razbaštini. Nato se sin odveze trgovačkim brodom u Carigrad. Ovdje se odreče kršćanstva iz nužde i lakoumlja te postade sultanovim tumačem.

Taj čovjek prisluškivaše razgovor brata i sestre. No opetujući sultanu razgovor ispusti ono, što su djeca govorila o svom bijegu, jer je mislio, da bi im to moglo naškoditi. Saopćio mu je samo ono, što je bilo pobožnog

i milog u ovom razgovoru. Dječja pobožnost i međusobna ljubav ne ostadoše bez dojma na vladara. Još neko vrijeme šetao se sultan po terasi, na koju se je izlazilo iz sjenice. Bijaše zamišljen.

»Upravo je čudnovato,« reče Mehmed Abdulahu, koji ga je sa slugama u blizini čekao, »kako se u kršćana ljube brat i sestra! Muhamedovci toga ne poznaju. Braća sultanova osuđena su na smrt ili doživotnu tamnicu, a njegove sestre poklonjene kakvom paši ili knezu. Što će se dakle više svidjeti premilosrdnom Alahu — naše postupanje ili njihovo? Eno dolazi Vanni-efendija, veliki učitelj alkorana. On znade napamet knjigu Prorokovu. Njega ćemo upitati o toj stvari.«

U dosta velikoj udaljenosti od sultana muftija je već pao na zemlju. Padišah mu dade znak, da se približi. Učitelj Prorokove nauke bijaše sav sretan, što ga je sultan pozvao k jednom vodoskoku, da se u sjeni malo porazgovore. Na mig svojega gospodara podvi muftija noge i sjede na travu, dok robovi po Abdulahovoj zapovijedi brzo donesoše sultanu grimizan jastuk. Mehmed iznese muftiji svoj prigovor, da se među kršćanima braća i sestre više ljube nego među pristašama Prorokovim, i upita ga, šta on o tom misli.

Vanni-efendija nakloni se tako, da mu je skoro spao s ćelave glave velik bijel turban, skrsti ruke na prsima te reče:

»Sjeno sveznajućeg Boga, sine Prorokov, mir neka bude s tobom! Nemoguće je, da tvoja mudrost ne zna riješiti toga prigovora. Moje znanje usporediti s tvojim isto je, kao da se usporedi jedna dlaka s čitavom bradom. Tek da iskušaš posljednjeg slugu svoga, pitaš ga. Nego Prorok, koga je Alah podigao, veli u 109. suri svoga korana, a Gospod mu je objavi u svetom gradu Meci: ,Reci: O nevjernici . . . , vi imate svoju vjeru, a ja svoju!' — Moguće je dakle, da i njihova vjera imade tobože nešta dobra, dapače i boljeg nego što ima naša, kao što i zmija ima ljepšu i sjajniju kožu nego čovjek, a

ipak je toga otrovnog stvora Bog odbacio. Neka se samo ljube međusobno njihova braća i sestre. Mi pak u 112. suri priznajemo jedinog, vječnog Boga, koji nije ni Otac ni Sin ni Duh Sveti, kao što misle ludi i nevjerni štovatelji idola. Radi toga predat će Bog te nevjernike iblisu (đavlu) na sudnji dan, pograbit će ih za noge i kosu pa će ih baciti u pakao, u vječni oganj.«

»Dobro si odgovorio, Vanni. To bijahu samo riječi korana, istinite knjige. Oštricom svoga mača podložit ću doskora Muhamedovoj nauci čitav Zapad.

Nego reci mi, šta je s robovima kršćanima, koji eto već godinu dana slušaju islamsku nauku iz tvojih usta?«

»Udijelio Bog i njegov sluga Muhamed mišici tvojoj snage i okrunio ti mač pobjedama!« odvrati Vanni. »Dao Alah, da do nakraj zemlje satreš sve nevjernike, jer te uvjeravam, da se oni nikad ne će obratiti. Njihova su srca tvrda kao kremen, a uši gluhe poput šumskog drvlja. I mladi robovi, koje mi predade tvoja dobrota, da im rastumačim nauku iz korana i pokažem im put u krasni raj, preziru moje opomene osim dvojice, koji su pripravni, da prijeđu na islam.«

»Poznajem ih. Predao sam ih Kara Mustafi,« odvrati sultan. »No ja im slabo vjerujem. Što je s Jusufom, mojim mačonošom? Ako mi to plavooče privedeš na islam, dat ću ti deset skupocjenih odijela i deset kesa mabuba.«

Muftija je pozorno slušao, kad mu je sultan spomenuo nagradu, koju će sigurno dobiti, uspije li mu, da obrati Leona na islam. Zatim namršti obrve te reče:

»Jusuf, plavooče, jedan je između najtvrdokornijih mojih učenika! Dapače mi se čini, kanda svoje drugove utvrđuje u njihovom nevjerju i nastoji, da raznim opaskama ismije moju nauku. No uza sve to moram ga pohvaliti radi marljivosti. Nijedan od njegovih drugova, izuzev malog bogalja, ne govori i ne piše turski kao on. Također i prvu suru, koju svaki vjernik mora moliti, već odavna zna bez pogrješke napamet.«

»Hoću, da idućeg Bajrama primi islam!« odlučno će sultan. »Baš sam radoznao, koji će se rob usuditi da se opre mojoj volji. Tako mi brade mojega oca — mora! Abdulahe, pozovi ga odmah ovamo!«

Iza malo vremena eto našeg prijatelja Leona pred sultanom. Dječak je malo poblijedjeo videći srdito lice strašnog gospodara, a uz njega muftiju.

»Sada je došao odlučan čas, da priznaš svoju vjeru,« reče Leon u sebi, pade pred svojim gospodarom, dotače se čelom zemlje prema turskom običaju i preporuči se svetom Anđelu Čuvaru.

No početak razgovora ne bijaše tako zao, kako je Leon očekivao.

»Drago mi je, Jusufe,« reče sultan, »što čujem od učenog Vannija, da si vrlo marljiv i da lijepo napreduješ. Budeš li radio prema mojoj želji, uzvisit ću te, kao što je egipatski kralj uzvisio onog Jusufa — mir bio s njim! — o kojem pripovijeda pravi Prorok u 12. suri. Znaš li, kako je to bilo?«

»Gospodaru!« upade muftija, »upravo prije tjedan dana pročitao sam svojim učenicima tu najljepšu suru božanstvenog korana.«

»Neka tvoje lice, gospodaru, uvijek sja nada mnom!« odgovori Leon.

»Za egipatskog Josipa znao sam prije nego sam ijednu riječ čuo iz korana. Ja ću pripovijedati onako, kako piše u biblijskim povjesnicama, iz kojih uče kršćanska djeca.«

Na mig sultanov započe dječak prekrasnu pripovijest, a govoraše s tolikom milinom, da ga je sultan vrlo pažljivo slušao. Razumije se, da je ispuštao smiješne prikrpke, kojima je Muhamed iskvario tu biblijsku pripovijest. To je silno ljutilo muftiju, pa je svom silom htio, da ih unutra strpa. Ali Mehmed mu toga nije dopustio.

»Uistinu, Alah nije ostavio kršćane bez ikakvog svijetla!« reče sultan na koncu. »No svakako ste još vrlo

daleko od potpune istine, koja je sadržana u koranu. Kako čujem, ti si već naučio prvu suru napamet. Ako mi je bez pogrješke izgovoriš, carski ću te nagraditi.«

Sultan je postavio stupicu dječaku, koji nije ništa zlo slutio. Prva naime sura vrijedi kao ispovijest islamske vjere, pa tko bi je izgovorio pred službenim osobljem, taj je prema tadanjem turskom shvaćanju bio dužan, da prijeđe na njihovu vjeru. Nešto prije ovoga vremena, u kojem se odigrava naša pripovijest, prevariše na ovaj način u Carigradu mladog Grka Nikolu Janakija. Budući da taj mladić nikako ne htjede svojevoljno prigrliti islama, bi osuđen na smrt. Ne sluteći dakle Leon ništa zlo, jer u prvoj suri nije ništa sadržano, čega i kršćanin ne bi smio moliti, reče je odmah glasno i razgovjetno. Sura glasi:

»Uime premilosrdnog Boga. Slava i dika premilostivom gospodaru svemira, koji vlada na sudnjem danu. Tebi ćemo služiti i tebi ćemo vapiti, da nas vodiš pravim putem, putem onih, koji su u tvojoj milosti, a ne stazom onih, na koje se srdiš, koji lutaju.«

Sultan je pozorno slušao, a kad je dječak svršio, reče:

»Vanni-efendijo, dobro si naučio dječaka, a ti si, Jusufe, točno zapamtio svete riječi iz korana. No jesi li ih samo ustima izgovarao ili si se i srcem Bogu molio?«

»I srce je moje molilo,« odvrati dječak.

»E onda si preda mnom i pred ovim svjedocima svečano priznao vjeru islamsku pa si sada dužan, da se odrekneš Krista i prigrliš pravu vjeru,« reče sultan, a muftija i Abdulah to potvrdiše.

»To nije bila namjera tvojega sluge,« prestrašeno će dječak. »I mi kršćani hvalimo i slavimo svojega Stvoritelja i Gospoda, uzdamo se u njegovo milosrđe i vjerujemo, da će na sudnji dan suditi živima i mrtvima. I mi obećajemo, da ćemo mu služiti, i molimo ga, da nas vodi putem svoje milosti, a čuva nas od zablude.

Tako, a ne drukčije razumio sam ove riječi i upravio ih na istinitog Boga.«

»To ti ništa ne pomaže,« mrko će vladar. »Ti si izgovorio riječi proroka Muhameda, a one se moraju onako razumjeti, kako ih je on razumio. On pak pod pravim putem milosti Božje razumijeva vjeru islamsku, a pod putem onih, na koje se Bog srdi, nauku krivovjeraca, kamo spadaju i zaslijepljeni kršćani. Ti si dakle dužan da ostaviš put, što vodi u propast, i da pođeš stazom, koju nam je Prorok pokazao.«

Dječak se silno prepade. Već duže vremena boravi u neposrednoj blizini sultanovoj pa je znao, šta je njegov gnjev. Ali uza sve to čvrsto odluči, da se uz milost Božju ne će odreći svoje vjere.

»Uviđam,« reče dječak, »da sam pogriješio, što sam poput Turčina izgovorio riječi Muhamedove kao molitvu. Neka se moj gospodar obazre na neznanje sluge svoga. Vjere Isusa Krista, koji je za me umro na križu, ne ću nikada zamijeniti s islamom.«

»Što? Ti se usuđuješ prkositi mojoj volji?« povika Mehmed gromovnim glasom. »Ili se smjesta odreci Krista ili ćeš okusiti, šta je moj gnjev!«

»Volim umrijeti nego se Krista odreći.«

»Nije nužno, da se odričeš Krista,« umiješa se muftija želeći spasiti dječakov život.

»I mi štujemo i Krista i Mojsiju kao poslanike Božje i preteče Muhamedove.«

»Mi štujemo Krista kao Boga i ne vjerujemo, da je vaš Muhamed poslanik Božji,« odvrati dječak.

»Kršćansko pseto!« drekne sultan. »Abdulahe, neka mu se odmah odmaže 25 po golim tabanima radi ove pogrde. Izatoga skini mu skupocjeno paževo odijelo i obuci ga u zamazane dronjke janjičarskog sluge. Vidjet ćemo, da li će se taj prkoždžija pokoriti, ili ćemo ga morati izručiti krvniku!«

Uzalud dizaše Leon ruke moleći za milost. Abdulah ga odvuče i predade krvnikovim slugama. Podrugljivo se smiješeći oboriše ga na zemlju. Doskora zazviždaše vitke trstike iznad dječakovih tabana. Iza svakog udarca pitaše Abdulah:

»Odričeš li se svojega Krista? — Primaš li nauku Muhamedovu? — Želiš li skapavati kao pseto ili kao ljubimac sultanov uživati najveće časti a poslije smrti radosti, koje obećaje koran?«

»Ne, nikada, volim umrijeti!« odgovaraše isprva dječak.

Doskora se čulo tek jecanje. Prije nego što se je odbrojilo 25 udaraca, dječak se je onesvijestio radi prevelike boli. Uza sve to krvnici ne prestadoše, dok se kazna potpuno ne izvrši. Zatim ga odvedoše u jednu staju i baciše u kut na slamu.

Odmetnik

Ahmed-efendija bijaše uz sultana, kad je Leon neustrašivo ispovijedao svoju vjeru. Vidio je također i kaznu, koju je dječak morao radi toga pretrpjeti. Samilost i udivljenje napuniše srce otpadnikovo. Njegova se savjest probudi nanovo. Kad je za sutona izašao kroz sarajska vrata i laganim korakom krenuo svojoj kući uskim i potamnim ulicama, govorio je sam sobom:

»Bernarde, zar ne, da si prava kukavica, usporediš li se s onim dječakom? Ti si se odrekao Krista, svoga Spasitelja, i to svojevoljno, samo da ne moraš raditi i tako si zasluživati kruh, pošto si poput razmetnog sina u Evanđelju rasuo svoju baštinu!

Hoćeš li imati sada toliko odvažnosti, da se povratiš i rekneš: ‚Sagriješio sam protiv neba i protiv tebe?' Ali sada ti je nemoguće, da se vratiš, jer Turci oštro paze na otpadnike. Pa kad bi i mogao, kako bi te dočekao tvoj s pravom rasrđeni otac? Svakako ne na onaj na-

čin, kako je to učinio otac, o kojem pripovijeda Evanđelje.

Ne, drugog ti izlaza nema, živi i umri kao Turčin!«

Ovako nastojaše odmetnik, ne bi li kakogod umirio savjest. No nije uspio. Svakog se je časa sjećao dječaka, i to jedamput, kako govori svojoj sestrici: »Šta bi koristilo čovjeku, kad bi dobio čitav svijet, a dušu izgubio?« Drugi put, kako moli s njom; sad ga je gledao pred sultanom, kako priznaje svoju vjeru, sad opet, kako plače pod okrutnim udarcima, ali ne otpada od svoje vjere. Najedamput mu dođe napamet i druga izreka iz Svetog Pisma, koju je naučio, dok još bijaše dječakom: »Zaista vam kažem: Tko prizna mene pred ljudima, priznat ću i ja njega pred Ocem svojim nebeskim; a tko se odrekne mene pred ljudima, odreći ću se i ja njega pred Ocem svojim nebeskim.«

»A kakva će onda biti čitava tvoja vječnost?« pitaše samog sebe, jer vjera, koju je izvana odbacio, ne bijaše još uništena u njegovoj duši.

»Ah, šta!« reče napokon zlovoljno. »U kraj s tim mudrovanjem! Sad je sve gotovo! Zar želim, da me išibaju, kad znam, da bih kod drugog ili trećeg udarca zanijekao Krista? Bog će biti milostiv spram mene pa će mi oprostiti moju slaboću.

Otpadnik je došao međutim do mosta, koji preko Zlatnog Roga spaja glavni dio Carigrada s Galatom. Tu mu sunu u glavu nova misao.

»Mogao bih barem pokušati, ne bih li kakogod oslobodio bijednog dječaka!

Danas mi je pripovijedao židov Efrajim, da su ovih dana stigla dva redovnika mercedarija, da s onim novcem, što ga izmoliše od kršćana, otkupe nekoliko robova. Židov mi je također rekao, gdje stanuju. Oni žele, da im ja budem tumačem. Prije nego što odem kući, mogao bih začas pohitjeti u Galatu pa im preporučiti Jusufa.«

Rečeno, učinjeno. Ahmed-efendija pođe preko drvenog mosta. Dosađivalo mu je tek nekoliko uličnih pasa. Doskora bijaše Ahmed-efendija pred kućom, koju mu je označio Efrajim. Uniđe i nađe dva mercedarija. Jedan bijaše častan starac s bijelom bradom, a drugi tek u cvijetu života. Otpadnik im se duboko nakloni po istočnjačku, a starac započe razgovor pitanjem, kojim će jezikom govoriti.

»Meni je svejedno,« odvrati odmetnik, »da li španjolskim, francuskim, talijanskim ili njemačkim.«

»Dakle njemačkim,« reče starac, »jer je to naš materinski jezik.«

Tada poče redovnik govoriti o otkupu roblja, radi čega je i došao u Carigrad.

»U gradu bit će mi tumačem židov Efrajim,« reče starac. »Ja poznam toga čovjeka. Već sam se prije bio njime poslužio u istu svrhu. No budući da će se ovaj put i u saraju prodavati robovi, platit ću i vama, Ahmed-efendijo, isto onoliko, koliko i židovu — 5 mabuba za svakog roba. — »Jeste li zadovoljni?«

»Ni novčića ne ću uzeti ni za jednog roba kršćanina,« odvrati efendija. »I kad bih mogao, velečasna gospodo, dao bih vam sve kršćansko roblje, da ga povedete u domovinu.«

Starac začuđeno podigne oči, pogleda Ahmed-efendiju i reče: »Prijatelju, vi ste sigurno kršćanin. Nijedan Turčin, Grk, Židov ni Armenac ne bi mi toga rekao. Vi ste pače i rođeni Nijemac, jer posve ispravno govorite našim jezikom.«

»Jest, ja sam Nijemac, a ne ću nijekati, da sam i kršćanin,« odvrati odmetnik s nekim stidom. »No to ne spada ovamo. Ne mislite, da sam k vama došao zato, što želim ostaviti islam. Uostalom, ja ne pripadam vašoj Crkvi, a Luter je rekao, da voli Turčina nego papu.« Tim riječima htjede jadnik da se otrese zabune, do koje ga dovede blagi i ozbiljni pogled starca redovnika.

»Ja sam odmah pomislio, da vi nijeste katolik,« reče redovnik mirno i prijazno. »Katolik, koji se je odrekao Krista, pada dublje od vas. Odmetnik, koji bijaše prije katolik, pun je mržnje spram Krista i svoje braće po vjeri. Vi ste sigurno bili prisiljeni, da prijeđete na islam?«

»Prisiljen ili neprisiljen — ja sam sada Turčin pa ću kao takav i umrijeti,« odgovori tumač. »No to me ne priječi, da iskažem uslugu jednome svom zemljaku. Došao sam naime vašu velečasnost upozoriti na jednog dječaka kršćanina, koji treba vaše brze pomoći.«

Ahmed-efendija ispripovjedi sada sve, što je znao o Leonu. Spomenu i razgovor dječakov sa sestricom. Nije zaboravio ni njegovog odvažnog priznanja svoje vjere pred sultanom. S velikom napetošću i samilošću pratili su redovnici to pripovijedanje.

»Bog neka bude u pomoći srčanom dječaku!« reče starac. »Odmah sutra eto nas u saraj, da otkupimo i njega i njegovu sestricu, ako nam bude moguće.«

»O. Martine,« reče mladi redovnik, »zar to ne bi mogla biti djeca onog plemića, što nas je u Beču tako žarko molio, da potražimo njegovu djecu i da ih pod svaku cijenu otkupimo?«

»Moguće je, o. Josipe,« odvrati redovnik. »Pogledajte u moju bilježnicu. Na strani 87. ili 88. naći ćete imena te djece. Ja teškom mukom čitam bez danjeg svijetla.«

»Našao sam,« reče o. Josip iza kratkog traženja. »Dječaku je ime Leon, a djevojčici Marija. Oboje imadu plave oči, zlatnu kosu, a dječaku je dvanaest godina.«

»Slaže se,« reče tumač. »Tako su nazivala djeca jedno drugo, a meni se činilo, da će dječak imati 14 do 15 godina.«

»To su oni! To su oni!« veselo će o. Josip. »Kako će se otac veseliti, kad mu dovedemo djecu!«

»Nadajmo se, da ćemo uspjeti,« reče o. Martin.

»Sutra kod sv. Mise preporučit ćemo na osobit način čitavu stvar Majci Božjoj, utemeljiteljici našeg reda. O. Josipe, vi ne znate, kako je teško otkupiti jednoga roba iz saraja. Ako sultan koga osobito voli, a to će po svoj prilici u ovom slučaju i biti, obično je posve nemoguće. No uza sve to uzdajmo se u pomoć Božju i u zagovor njegove premilostive Majke. I na vas računam, prijatelju i zemljače! Kad se sutra po drugi put oglasi mujezin, eto nas pred sarajskim vratima, ako se vi s time slažete.«

Ahmed-efendija odobri prijedlog i ode.

Zvijezda nade

U određeno vrijeme stigoše redovnici uz pratnju naoružanih slugu pred sarajska vrata, gdje smo se na početku naše pripovijesti upoznali s Leonom i njegovom sestricom. Ahmed-efendija ih je već čekao.

Pošto je nešto rekao agi straže na vratima, povede svećenike kroz vanjsko dvorište prema »Vratima za pozdrav«. Sva trojica bijahu uvedena u onisku dvoranu.

Napokon eto i Abdulaha, koji sjede nasuprot redovnicima. Tumaču zdesna bio je Turčin, a slijeva svećenici. Iza običnih pozdrava, koji se na Istoku ne smiju ispustiti, reče o. Martin, radi čega je došao u Carigrad te obeća nadgledniku 15 mabuba za svakog sarajskog roba, kojega bude otkupio njegovom pomoći.

Abdulah pogladi bradu te odvrati, da je 15 mabuba premalo. Ako mu dade za svakog roba po 20 mabuba i već sada uruči kesu zlata, može se nadati, »da će mu puteve dobro poravnati,« kako se je Turčin izrazio. O. Martin znadijaše već iz iskustva, da se sultanovi činovnici moraju redovito masno potkupiti, želi li čovjek uspjeti, pa je već pripravio kesu. »Neka ti Bog skloni srce,« reče redovnik Abdulahu, »da mi ideš na ruku.«

»Vidim, tuđinče,« odvrati nadglednik mećući oprezno kesu u njedra, »da ti je Alah dao duh razborit, a ruku

darežljivu. Tko pušta, da mu deva skapava, taj ne će doći do cilja; no tko pruža dosta zobi svome konju, taj brzo jaši. A sada reci, tuđinče, što je tvoj cilj!«

O. Martin odgovori, da želi najprije vidjeti one sarajske robove, koji su još kršćani; nadglednik će mu ujedno kazati, po što je koji. Abdulah udari rukom o ruku. Uniđe jedan crnac, a nadglednik mu zapovjedi, da dovede robove. Iza četvrt sata bili su robovi u dvorani. O. Martin zapita svakog za ime i za domovinu nastojeći da ih utješi i ojača u sv. vjeri, bodreći ih, da se mole Bogu, ne bi li skratio vrijeme njihovih patnji. No nijednom nije rekao, radi čega je došao, da ne bude preranog veselja, koje se vrlo lako može okrenuti u žalost. Uza sve to su neki jadni robovi odgonetnuli, zašto je svećenik došao. Ah, kako su dizali ruke, vruće molili i zaklinjali dobrog redovnika, da ih otkupi! Bilo je tu vrtlarskih pomoćnika, robova iz kuhinja, dječaka, što su radili u stajama. Mnogi su pokazivali masnice, što ih napraviše okrutni nadglednički udarci. Nekoliko njih, što su zajedno bili s Leonom zarobljeni, dođoše također u dvoranu. Tople suze poletješe im iz očiju, kad im o. Martin progovori materinskim jezikom. Dječaci obećaše svećeniku, da će ustrajati u svojoj vjeri, ali su ga također zamolili, da ih povede u njihov zavičaj, ako bude ikako moguće.

Dobri redovnici bijahu duboko ganuti. Najdraže bi im bilo, kad bi mogli odmah sve sa sobom povesti. Ali tu se polako radi. O. Josip bilježio je, koliko traži Abdulah za pojedinog roba. Kad su sve zbrojili, uzdahnu o. Martin radi ogromne svote i reče: »I opet kao obično. Toliko novaca nemamo, da sve otkupimo. Paževa sultanovih još ni vidjeli nijesmo, a za njih se obično traži četiri do pet puta više.«

Na starčevu molbu bijahu dovedeni i paževi. Došla su samo naša dva prijatelja: Talijan Antonio i Poljak Stanislav. Ostali dječaci ugrabljeni su kao malena djeca pa su odgojeni u islamu, a mercedariji su takve samo onda otkupljivali, kad bi im preostalo novaca, pošto su

prave kršćane već oslobodili. Antonio i Stanislav ispripovjediše dobrim redovnicima svoje doživljaje jednostavnim, ali ganutljivim riječima. Stanislava odvukoše janjičari, kad su zapalili njegovo selo. Antonija izvukoše Korzari iz kreveta i odnesoše na svoju razbojničku lađu, kad su jedne noći navalili na kuću njegovog oca Casanove u blizini Barija.

»A sad su već četiri godine, otkako robujem sultanu,« završi Antonio sa suzama u očima. »Pa ako ovo ropstvo bude još dugo trajalo, ne znam, da li ću imati snage, da ostanem vjeran svome Spasitelju, jer sultan hoće, da pošto poto prijeđemo na islam. Jučer je zapovjedio, da se jednog mog druga okrutno šiba, jer nije htio da se odrekne naše vjere. Ah, oče, to je moralo strašno biti; a da li bih ja mogao podnijeti takvu kaznu, ne znam!«

O. Martin osokoli dječaka primjerom svetih mučenika, blagoslovi ga i obeća, da će mu pomoći, ako ikako bude moguće. Kad je Antonio bio kod vrata, okrene se i reče:

»Ne zaboravite, oče, ni mog prijatelja Leona, kojega jučer išibaše radi vjere.«

»Ne ću, ne ću, sinko,« odvrati starac.

Svota, koju je Abdulah tražio za Stanislava i Antonia, bijaše preko svake mjere velika. Osim toga doda Turčin, da je veliko pitanje, hoće li sultan htjeti ijednog od njih prodati. Redovnici se žalosno pogledaše.

Tada upita o. Martin, što je s Leonom. Tumač reče to nadgledniku. Abdulah se podrugljivo nasmije:

»Trebat će kojih 14 dana, dok mogne stajati na nogama. Ako o. Martin želi vidjeti prkoždžiju, neka pođe sa mnom u janjičarsku staju. Sultan sigurno ne će prodati plavooče, jer ga je silno zavolio. Mehmed se je jučer zakleo svojom bradom, da će silom poturčiti dječaka, a onda će ga s vremenom učiniti pašom i velikim vezirom.«

»A šta je s kršćanskim djevojčicama i djevojkama?« upita o. Martin.

»Još je manja nada, da ćete njih moći otkupiti,« odvrati Turčin. »Makar mi za svaku 100 mabuba turili u ruku, ne ćete ih ni vidjeti.«

»Onda nas barem odvedite k dječaku u janjičarsku staju,« s uzdahom će starac.

Kad se je Leon u noći osvijestio, nije se mogao odmah snaći. Pipao je i desno i lijevo. Bilo mu je jasno, da se nalazi u uskoj sobici na slami. Htjede da ustane, ali osjeti žestoke boli u nogama. One mu bijahu omotane mokrim oblozima. Sad se sjeti svega, što se dogodilo: sultanovog gnjeva i okrutnih udaraca po tabanima. I začudo, usprkos žalosnom položaju i teškim bolovima ćutio je u svom srcu slatku, nebesku utjehu. Osjećao je u sebi nešto od onog uzvišenog čuvstva, što su ga imali sveti apostoli, kad su prvi put bili pogrđeni i išibani radi Krista. Leon diže sklopljene ruke na molitvu, da se zahvali Bogu, što je uz njegovu milost ostao vjeran za prve okrutne kazne.

Dječak još nije znao, gdje se nalazi. Mišljaše, da su ga bacili u kakvu podzemnu tamnicu. Uto začu, gdje se otvoriše jedna vrata, a odmah zatim ugleda, kako mu se netko približuje sa svjetiljkom. Čas, dva, i pred Leonom je već stajao jedan dječak, koji mu osvijetli lice.

»Kako je, Leone?« začu se poznat glas. »Kad su te sinoć donijeli ovamo, mislio sam, da ćeš domalo izdahnuti. No stari Bajazit reče mi, da se od udaraca po tabanima ne umire tako brzo. On je to, veli, sam na sebi iskusio. Zatim me naučio, kako ću ti mokrim oblozima obaviti noge, pa budući da ove noći stražim u staji, došao sam, da ti iznova nakvasim obloge.«

»Ah, ti si to, Franjo?« povika Leon. »Nijesam te mogao odmah prepoznati. Kako je tebi i drugima?«

»Dosta teško i meni i Dragutinu. Ostali su ili u vrtovima ili u kuhinjama. Mnogo radi, slabo se hrani, svaki dan primaj batine - to je naš svagdanji kruh. Ali tako, kao što ti, nije još nijedan od nas bio kažnjen. Skoro mi se čini, da nijesmo imali pravo, kad smo ti zavidjeli

radi sultanove blizine i lijepog odijela. Pa što si zapravo uradio, da te je sultan dao ovako okrutno istući?«

Franjo je međutim skinuo obloge s Leonovih nogu. Čovjeku bi se ražalilo, kad bi ih vidio. Tabani su bili izranjeni. Oteklina i upala digle se do gležanja.

»Jao,« bolno će Leon, »sigurno je, da se još zadugo ne ću moći oprijeti na njih pa ću morati ići na štakama kao onaj starac, komu janjičari razmrskaše nogu kod Pešte. Kako će se moja sestrica ražalostiti, kad me slijedećeg petka ne nađe u sultanovom ružičnjaku!«

»Ne boj se, Leone,« odvrati Franjo. »Bajazit je rekao, da će za tri, četiri dana biti opet sve dobro. No valja ti se čuvati, da ponovo ne razdražiš sultana, jer ponovni, a po svoj prilici i žešći udarci po tabanima, što su istom zacijelili, mogli bi te učiniti bogaljem. Nego još mi ne reče, zašto te istukoše.«

Dok je Franjo metao nove obloge, Leon mu prostodušno ispripovjedi, što je skrivio. Franjo raskolači oči.

»Dobro si se ponio! Vjeruj mi, čovjek ne bi rekao, da bi ti, naoko tako nježan, mogao to podnijeti. Ne znam, šta bi bilo sa mnom i Dragutinom, kad bismo bili na tvom mjestu, premda su naše kosti jače od tvojih. A što će biti, ako iza 14 dana sultan obnovi svoju zapovijed?«

»Dragi Bog dat će mi opet snage, da mognem nanovo podnijeti udarce. Moli se s Dragutinom i s drugima za me.«

»To ćemo svakako učiniti, Leone! Noge su eto opet lijepo ovijene. Nastoj, ne bi li kako zaspao, a kad rano izjutra dođu sluge, da hrane konje, ti samo ostani mirno ležeći.« Za tih riječi smota Franjo jednu vreću, podmetne drugu pod glavu, a onda se udalji.

Leon je uistinu zaspao. Probudio se tek, kad je svanulo, a konji stali rzati i nemirno udarati nogama. Malo zatim eto Franje i Dragutina, dvojice snažnih dječaka iz sela u blizini Leonovog rodnog mjesta. Do-

niješe mu zajutrak: zdjelicu hladne rižine kaše i vode. Njih dvojica ne mogahu dugo govoriti sa svojim prijateljem. Jedan nadglednik izgrdi ih i potjera na posao. Dugo nije nitko zavirio k Leonu.

Najednom doleti Franjo skoro bez daha s viješću, da su došla dva redovnika, pred koje su pozvani svi robovi kršćani. »Po svoj prilici će nas sve otkupiti!« završi Franjo.

Lako je pomisliti, kako je ova vijest djelovala na Leona. Koliko toga pitao bi dječak svoga prijatelja, da nije došao jedan nadglednik i potjerao Franju. Još jedan sat ležaše Leon u tjeskobnom strahu. Da li će i njega pozvati pred redovnike? Ali on ne može ići!

»Ah, posve će zaboraviti na mene!« uzdahnu Leon. »Drugi će biti otkupljeni, a ja ću ostati kao bogalj!«

On se je molio, plakao i nastojao, da se preda u volju Božju, premda mu je bilo vrlo teško.

Još se Leon borio sa samim sobom, kad začu glasove, koji su mu se približavali. Čas, dva, i pred njim je stajao prijazni o. Martin s o. Josipom. Doveo ih je Abdulah. Blagi starac pozdravi iznenađenog dječaka katoličkim pozdravom, a on mu veselo odvrati:

»Uvijeke, Amen.«

»Uvijeke, t. j. vazda i u svako vrijeme - također u časovima nevolja — zar ne, moj mladi prijatelju?«

»Jest, vazda, velečasni oče!« odvrati Leon. »Hvala vam na toj prijaznoj opomeni. I sada neka bude hvaljen Isus Krist!«

»Pa odlučio on ne znam šta o tebi, naprtio ti ne znam kakav križ - neka bude hvaljen! Zar nije tako?« — Dječak kimne glavom, a krupna suza iz oka spusti mu se niz jagodicu. — »Dobro, dobro, drago dijete! Mi bismo te rado otkupili, ali ovaj nadglednik misli, da te sultan ne će nikako dati. No uza sve to ne ćemo posve gubiti nade. Dragi nam je Bog pomogao, da te nađemo. On nas ni sada ne će ostaviti. U Beču me je molio tvoj otac, da te potražim.«

»Ah, zar otac živi? Je li i majka umakla janjičarima?«

»Ona je s ocem sretno stigla u Beč, ali je silno žalosna radi tebe i tvoje sestrice,« odvrati o. Martin.

»Otkupite barem moju sestricu i odvedite je k milim roditeljima,« reče Leon, »a ja ću ovdje živjeti i umrijeti kao rob, ako me sultan uistinu ne dade, ili ako vi ne imadnete dosta novca, da nas oboje otkupite.«

Ahmed-efendija jedva je sakrio svoju uzbuđenost radi dječakovih riječi. Dok su oba redovnika tješila Leona, povede tumač Ahmed-efendija Abdulaha malo na stranu i upita ga:

»Zna li se kadgod dogoditi, da dječak umre usred ovakove kazne?«

»Rijetko,« odvrati nadglednik. »No ipak podlegli su katkada robovi groznici, koju prouzročiše rane.«

»E dobro, onda reci sultanu, da je dječak umro od groznice, ako bi za nj upitao. Ono 500 mabuba, što će nam dati ti kršćanski redovnici, razdijelit ćemo među se, a dječaka neka povedu sa sobom.«

»I da radi toga meni i tebi ode glava s ramena, prijatelju! Kako ćemo ga izvesti iz saraja, a da toga tko ne vidi?«

»A kad bi umro, kud bi s lješinom?«

»Kamen za nogu, pa s njom preko zida u more.«

»Dobro je,« reče tumač. »Već će se naći sredstvo, da dječaka nestane, bilo to sada preko zida ili kroza zid. Međutim, mudri Abdulahe, reci sultanu, da je dječak teško bolestan, a za ostalo ću se ja pobrinuti.«

»Ne kažem niti da niti ne. Kad se radi o takvoj stvari, treba dobro biti na oprezu. Prodaja se roblja ne će danas svršiti, a večeras razglasit će topovi, da počima ramazan. Međutim, možda će sultan i zaboraviti na plavooče.«

Iza ovog opreznog razgovora reče Abdulah redovnicima, da je vrijeme, te ostave saraj.

Dva otpadnika

Vrijeme je, da reknemo, šta je s onom dvojicom robova, što izjaviše Kara Mustafi, da će se odreći Krista.

Janosa i Georgiosa odvedoše u palaču velikog vezira. Prvih dana dadoše im veliku slobodu. S nekoliko mula smjeli su hodati po čitavom Carigradu. U krasnim džamijama vidješe bogate urese od mramora i alabastra, divne arabeske i pozlate na zidovima i stropu. U doba bizantskih careva bijahu to kršćanske crkve. Pokazali su im i mihrab (izdubak u zidu). Mihrab označuje pravac prema Meci, Prorokovom gradu. Rekoše im, da se za molitve valja okrenuti licem prema mihrabu, dosljedno prema svetom Muhamedovom gradu. Na lijevoj strani mihraba vidjeli su »maksuru«, mjesto sultanovo, a na desnoj »mimber«, propovijedaonicu, s koje muftija svakog petka čita koran. Nad propovijedaonicom viju se svete zastave, a propovjednik, dok propovijeda, drži u ruci drven mač kao znak, da je Carigrad podložan koranu mačem i ognjem. Turci nemaju oltara, a na zidovima mjesto križa i svetih slika napisano je Alahovo i Muhamedovo ime te razne izreke iz korana. Za strop su pričvršćene žice, na kojima vise lusteri, paunova pera, rezbarije od slonove kosti i druge malenkosti.

Obojici lakoumnih dječaka bijaše nekako teško pri srcu, kad su vidjeli, šta im pruža džamija za ono, što su ostavili u crkvi.

I u turski samostan povedoše ih mule. U njem su stanovali rufaji ili derviši. Upravo ih je oko 20 unišlo u jednu dvoranu, da na svoj poseban način slave Alaha. Ono, što derviši čine, sliči više hipnozi nego pobožnosti.

Šeik, derviški poglavar, okrenu se mihrabu pa izgovaraše neke molitve. Izatoga počeše derviši najprije laganim glasom Allah il Allah, t. j. »Bog je Bog« mećući ruke sad na prsa sad blizu ušiju, pregibajući tijelo naprijed i natrag, nadesno i nalijevo. Kretnje bivaju brže, glas sve jači, dok ne naraste do zaglušne vike. Poput

zvrka okretaše se usred derviša malen dječak s raširenim rukama. S derviša je curkom curio znoj, no oni ne prestadoše s vikom i kretnjama, dogod se ne onesvijestiše. Kad su ih sile ostavile, padoše na zemlju i počeše se trzati, kao da se sa smrću bore.

Janos i Georgios prepadoše se silno pa zamolišе mule, da ih ne vode k »cikru« ili derviškoj službi Božjoj. I za vrijeme »cikra« okreću se derviši poput zvrka tako dugo, dok se ne sruše na zemlju te se počnu strašno trzati. Uzalud su mule nastojali, da uvjere dječake, kako ovi trzaji označuju djelovanje Duha Božjega. Ni vožnja na čamcu po divnom Bosporu ni razgledanje čarobnih perivoja, vrtova i kupališta, što se nalaze na njegovim krasnim obalama, ne mogoše umiriti dječake i uništiti dojam, što ga dobiše u derviškoj dvorani.

Iza nekoliko dana pokloni veliki vezir otpadnicima malene, ali vatrene konje, da se pod nadzorom jednoga janjičara vježbaju u jahanju i mačevanju, jer odmah poslije ramazana skupit će se vojska kod Drinopolja pa će krenuti protiv Zapada, a njih dvojica bit će u Kara Mustafinoj pratnji. Janos je već otprije bio dobar jahač, pa mu radi toga sadašnje vježbanje nije bilo teško. Ali Grka, koji još nikad nije bio na konju, korio je i tukao janjičar, a osim toga je često padao na zemlju. Kad je jedamput ustao s krvavim licem i s gnječenim ramenom, reče: »Malo da nijesam slomio vrat — a kuda bi onda moja duša?«

Uoči ramazana, baš onog dana, kad su o. Martin i njegov drug pohodili u janjičarskoj staji jadnoga Leona, budu oba otpadnika pozvana Kara Mustafi. Unišavši u sobu, u kojoj ih je čekao veliki vezir na krasnom divanu, ugledaše Vanni-efendiju, sultanovog muftiju, i povelik broj odličnih Turaka. Svi gledahu ozbiljno u dječake. Veliki vezir dade im znak da sjednu naprotiv njega i sabranih Turaka. Dječacima izgledaše sve ovo kao kakav sud, pa im bijaše neugodno pri srcu, jer im savjest ne bješe čista.

Iza stanke upita ih Kara Mustafa, da li žele ozbiljno prijeći na islam.

»Jest, gospodaru, ja, prah pod tvojim nogama, pripravan sam,« reče Georgios.

»Također i ja,« nadoda Janos malo nesigurnim glasom.

»Prorok, koga je Bog proslavio, rasvijetlio je vaš duh,« reče veliki vezir, a ostali Turci zaželješe dječacima, da im odluka urodi srećom. Tada su uz muftijinu pomoć izgovorili prvu suru iz korana. Muftija im reče, da će također biti obrezani. Ovaj obred, kao i koješta drugog, uzeo je Muhamed iz židovske vjere. Tu nije koristio nikakav prigovor. Pred skupljenim svjedocima morahu se njih dvojica podvrći tome obredu. Zatim bijahu odvedeni u svoju sobu. Valjalo im je čekati nekoliko dana, dok im ne zacijeli rana, koja zna katkada biti i pogibeljnom.

»Večeras počima ramazan,« reče im muftija. »Velika svetkovina Hirkaj-šerif pada na 16. svetog posnog mjeseca. Dotada ćete sigurno ozdraviti, a na samu svetkovinu bit ćete tako sretni, da ćete pratiti sultana u presvetu dvoranu u Top-kapi.«

Otpadnici ostadoše sami u sobi. Janos je mogao sada do mile volje prolijevati suze, koje je suzdržavao u prisutnosti velikog vezira. Svome drugu nije se mogao dosta naprigovarati. »Ti si me doveo u ovu nesreću! Draže bi mi bilo, da su me išibali kao Leona, nego što moradoh podnijeti ovu bol i sramotu! Leon je trpio za dragog Boga, a ja za zlobnog đavla!«

Uto zagrmješe topovi i oglasiše, da započima posni mjesec.

»Ramazan geldi!« — »Eto ramazana!« čulo se je po ulicama. Ovaj post, koga muhamedovci obdržavaju na spomen Prorokovog bijega u pustinju, vrlo je strog. Ne samo da od izlaska sunca pa sve do zapada ne smiju ni okusiti jela, već ni kapljicu vode ne smiju popiti, a

što je mnogima još teže, niti jednog dima iz lule odbiti. Radi toga, kad su dječaci sutradan molili roba, da im dade vode, jer ih je žeđa zbog groznice silno mučila, nasmija im se ovaj i reče:

»Ramazan!«

»Ah, Roberte, ta ne budi tako okrutan,« moljaše Janos dječaka, što je zajedno s njime bio zarobljen. »Skapat ću od žeđe. Daj mi samo jednu kapljicu vode!«

»Ne, ne,« odvrati rob. »Ti si sada Turčin pa živi po svom zakonu. Najbolje će biti, da se obratiš. Došla su dva redovnika, a nama se čini, kanda će sve kršćansko roblje otkupiti.«

»Zaboga, Georgiose, čuješ li? A mi ćemo ostati ovdje kroz čitav naš život kao Turci pa ćemo na koncu za nagradu svoga izdajstva poći u pakao, gdje nepravedni bogataš uzalud vapi za kapljicom vode! Ah, Roberte, dovedi mi redovnika ovamo!«

»Njega sigurno ne će k nama pustiti,« zlovoljno će Georgios. »Pa i šta će nam? Svakako nas ne će otkupiti.«

»Ta budi pametan, Janose,« reče Georgios, kad je rob otišao. »Mi ćemo se već pobrinuti za svoju slobodu, kad dođemo s vojskom u Ugarsku.«

Iza nekoliko dana ozdravili su otpadnici pa su s ostalim muhamedovcima mogli do mile volje uživati kod raskošnih noćnih gozbi. Čim naime zađe sunce, navijesti hitac iz topa, da Turci smiju jesti. Sav Carigrad oživi i zapliva morem slasti. Oko muzara i džamijinih kupula nanizani su šareni fenjeri, na kojima se vide razne izreke iz korana. Ulice su prepune svjetine. Glazba ječi, a svečane gozbe traju sve do 4 sata izjutra, kad iznova navijesti hitac iz topa, da počima post. Po danu muhamedovci spavaju i počivaju. Tako je dandanas, a isto je bilo i u vrijeme naše pripovijesti.

Ove noćne zabave opet su barem malo omamile savjest dvojice otpadnika. Muhamedovci obasipahu ih hva-

lama, a i sam sultan obdari ih sjajnim oružjem i skupocjenim odijelom. A kad je nadošla svetkovina Hirkai-šerif, pozva ih vladar, da ga otprate u islamsko svetište. U staroj naime carskoj palači Top-kapu u saraju čuvaju se tako zvane moći Prorokove, kojima će sam padišah ovoga dana iskazati počast.

Kad se je sultan obukao u svoje raskošno odijelo, da uz pratnju svojih najviših dostojanstvenika pođe u Top-kapu, sjeti se najednom svoga mačonoše i upita Abdulaha, da li je ozdravio i hoće li sada drage volje prijeći na islam.

»Alah ga je kaznio radi njegove tvrdoglavosti,« odvrati nadglednik. »Teško je bolestan, a bojim se, da će i umrijeti.«

Sultan nije toga očekivao. »Šteta! Sada bih mu još više vjerovao nego Grku i Ugrinu, premda su prešli na islam. Prkoždžija je sam kriv svome udesu. No ipak još danas neka ga pohodi moj liječnik. A sada naprijed!«

Sjajna je povorka krenula pa je doskora stigla u svetu dvoranu, u koju su smjeli unići samo najveći dostojanstvenici. Po osobitoj milosti sultanovoj unišli su u nju također i otpadnici. Georgios je nosio sultanov mač, a Janos koran. Kad je muftija svršio molitvu, povede sultana škrinjama, urešenim biserjem i slonovom košću, zlatom i draguljima. Ti su sanduci i danas turske svetinje. U prvom je sanduku pohranjen hirkaj-šerif, t. j. prorokov plašt, od kojega i svetkovina dobi ime. Govori se, da ga je Prorok poklonio nekom arapskom učenjaku. Još se više cijeni »Prorokova zastava«. Ona se razvije tek onda, kad sam sultan povede na koga vojsku, ili kad je carstvo u velikoj pogibelji. Svaki musliman, koji je dorastao za oružje, dužan je, da pođe za Prorokovom zastavom. Ta sveta islamska zastava bijaše negda zastorom na šatoru jedne Prorokove žene. Nadalje pokazivaše im muftija Prorokovu bradu, koju mu je njegov brijač skinuo u Alijinoj i Abu Bekrovoj prisutnosti; zub, što mu bi izbijen u jednoj bici; nožni otisak, koji je tobože

nastao, kad je Muhamed uzjašio svoga nebeskog konja baroka, da na njemu proleti kroz sedam nebesa itd.

Ove čudne relikvije posve su se drukčije dojmile Janosa, nego što je muftija očekivao. Još nikad, pa ni u samoj derviškoj dvorani nije dječak tako jasno upoznao ispraznost islama kao što u ovom svetištu. U dubini srca stidio se je lakoumlja, radi kojeg je zatajio svoju vjeru.

Napokon se obredi svršiše. Sultan nagradi obojicu nesretnika, i obojica se udaljiše. Kad su išli vrtom, susrete ih grbavi Konrad.

»Gledaj patuljka!« podrugljivo će Georgios. »Odakle dolaziš, najljepše čedo ljudskog roda?«

»Od onog, koji bijaše plemenitiji od vas obojice — od Leona.«

»Gdje je? Želim ga vidjeti!« povika Janos.

»To sada nije moguće. Dobri su redovnici kod njega. Nego ako mu želiš reći, da ti je žao, što si učinio taj korak, sutra oko osam sati budi kod ovog vodoskoka.«

»Prođi se toga, Janose! Hajdemo!« reče Grk i htjede silom odvesti svoga druga.

»Ja ću to ipak učiniti,« odvrati Janos. »Konrade, osloni se na moju poštenu riječ!«

Razni ugovori

Dobrim bakšišem moglo se je vazda uspjeti u Carigradu. Ni nadglednik Abdulah nije bio takav, da bi ga odbio, pa makar on dolazio i iz ruke jednog nevjernika. Ovaj zlatni ključ otvarao je i za vrijeme ramazana sarajska vrata mercedarijima, s kojima se je Abdulah nagađao. Svake večeri jedan sat prije sunčanog zapada primao je nadglednik redovnike s tumačem. Napokon je ustanovljeno, da će se za sve roblje iz Njemačke, Italije i Španjolske platiti 10.000 mabuba.

Abdulah bijaše zadovoljan, jer je znao, da će se velik dio toga novca skliznuti niz sultanovu blagajnu u njegovu kesu. O. Martin je uzdisao. Ovom svotom iscrpljen je sav novac, što mu ga je dala kršćanska ljubav na Zapadu za otkup roblja, a da mladi Leon, njegova sestrica i siromašni Konrad još ne bijahu uračunani u broj onih, što su otkupljeni.

Na svetkovinu Hirkaj-šerif uvečer predade o. Martin Abdulahu 5.000 mabuba. Ostatak će se isplatiti iza ramazana na Bajram, i onda će se roblje odmah izručiti. »Tako mi raja, u koji će me, kako se nadam, uvesti Alah, sve ću točno izvršiti, što smo ugovorili,« reče Abdulah potpisujući svoje ime na papir, što mu ga je pružio Ahmed-efendija.

»A šta je s onim bijednim dječakom u janjičarskoj staji?« upita o. Martin.

»Hm, da, da,« odvrati Abdulah. »Sultan je danas za nj pitao pa mu je htio poslati dapače svoga liječnika. Nego ja sam Levi-Osmanu prišapnuo, da će možda bolje biti, ako dječak 'umre'. Razumije se, da i za 'smrt' dječakovu valja platiti. I tako će tvojoj mudrosti biti jasno, da je dječak vrlo jeftin, ako ga dobiješ za 1.000 mabuba.«

»1.000 mabuba!« povika o. Martin. »A ja sam već i zadnji novčić potrošio. Ti zahtijevaš nešto, što je nemoguće!«

»Žao mi je! No ne mogu ništa popustiti. Židov Efrajim dat će ti odmah dvaput toliko, ako samo zaišteš.«

»Efrajim veli, da mora sav novac dati sultanu za opremu vojske pa da još nigda nije bio u takvoj neprilici.«

»Ne boj se, ne boj se, Efrajim će ipak ostaviti u svom sanduku još koju hiljadicu. — Dogod ne vidim novca pred sobom, nipošto se ne ću upuštati u tu škakljivu trgovinu, koja me može stajati glave, a Levi će sutra javiti sultanu, da je dječakov život izvan svake pogibelji. Posljedica će biti, da će se on još prije Bajrama ili poturčiti ili će iznova biti išiban, ako sultan ne zapovjedi, da se jednostavno zadavi.«

»A zar se zaista ni pomisliti ne smije na otkup njegove sestrice i siromašnog patuljka?« upita o. Martin.

»Ne, mudri čovječe! — Gledaj dakle, da sutra u pravo vrijeme saznadem, da li ću dobiti 1.000 mabuba ili ne. A sada nam se valja dijeliti, jer prije nego što se čuje hitac iz topa, morate biti u svojoj kući u Galati.«

O. Martin podiže se i teška srca ostavi sa svojim drugom saraj.

»Zar nam ne bi možda kapetan broda htio još jednu svotu novca pozajmiti?« upita o. Josip o. Martina, kad dođoše kući.

»Bit ćemo zadovoljni, ako nas poveze do Mletaka na veresiju,« odvrati starac. »A i Efrajim, koga sam jutros za to pitao, reče mi, da se ne će uopće ni u što upuštati bez dovoljne sigurnosti, za koju mu ne mogu jamčiti.«

»Onda, hvala Bogu, što je uslišao moju molitvu i dao mi priliku, da izvršim svoj zavjet!« reče o. Josip. »Leona valja pošto poto osloboditi. On će radi svoje vjere toliko trpjeti, da će njegov duševni spas biti u pogibelji, a mi smo se zavjetovali, da ćemo u takvom slučaju primiti na se verige siromašnog roba. Oče, molim vas, da mi uime uhvaćenog Krista dadete dopuštenje, da izvršim svoj zavjet.«

»Bog neka blagoslovi tu vašu žrtvu, što mu je velikodušno nuđate!« odvrati o. Martin. »No ja se kao poglavar moram ponuditi prvi, da ostanem mjesto bijednog roba. Ako Abdulah samo pristane, ostat ću kao zalog, da će mu se svota isplatiti, premda ne mislim, da je dječakova duša baš u takvoj pogibelji.«

»O, oče, vi ste već toliko puta imali prilike, da prema našem krasnom zavjetu nosite okove bijednog roba. Učinite i mene dionikom te sreće. Osim toga vrlo sumnjam, da će Abdulah primiti vas u toj dobi kao zalog za dječaka, dok sam ja mlad i jak, pa će nadglednik po svoj prilici biti zadovoljan s izmjenom.«

»Pomolit ćemo se Bogu, dragi brate. Ako on htjedne, da vi mjesto mene prinesete žrtvu, ne ću stati na put vašoj nagradi,« završi starac razgovor.

Sutradan kasno poslije podne zaputiše se oba redovnika u saraj. Ranije ih ne bi za ramazana nitko pustio unutra ni uz veliki bakšiš. Usput se svratiše još jedamput k židovu Efrajimu. Tu su našli otpadnika Ahmed-efendiju, koji je založio za kesu mabuba težak zlatan lanac, što mu ga je sultan darovao.

»Ramazanove su noći dragocjene,« reče o. Martin otpadniku u šali, kad je spremao novac, i zamoli, da ga malo pričeka te otprati Abdulahu u saraj. Ovako je Ahmed bio svjedokom slijedećeg razgovora. Kad je redovnik zamolio Židova, da mu uzajmi dotičnu svotu na mjenicu Leonovog oca, diže čovuljak židov ramena u vis te reče:

»Ne mogu! Na veliku svoju žalost nikako ne mogu! Mjenica toga plemića ne daje mi nikakve sigurnosti! Turci su njegovo imanje posve uništili i dvorac zapalili, a ono, što posjeduje u Beču, možda je također doskora u turskim rukama. Dakle, dragi gospodine, uz najbolju volju ne mogu udovoljiti vašoj želji.«

»No nadam se, da ćete nam svakako priteći u pomoć, ako vam zadam svoju poštenu riječ, da ću vam sve vratiti uz dobre kamate,« uzvrati o. Martin.

»Ja ni najmanje ne sumnjam, da mi vi želite vratiti glavnicu s kamatima,« nastavi židov. »Ali evo, što je na stvari. Ja sam od velikog vezira saznao, da će sultanova vojska krenuti na Beč. Čini se, kanda će ovaj put Turci pobijediti, jer ne će biti moguće, da car odoli strašnoj turskoj sili. Ako dakle sultan pobijedi, kršćanski Zapad ne će moći više da podupire vašeg čovjekoljubnog reda. U ovakvim dakle okolnostima pozajmiti vam 1.000 mabuba bez sigurnog zaloga značilo bi okrasti i sebe i svoje dijete Rubena.«

»E pa dobro, Efrajime, onda ću ja ostati kod vas kao zalog, da će vam se novac povratiti,« reče starac.

»Vi, o. Martine!« u čudu će židov. »Ta kud ću i šta ću s vama?«

»Zar se ne možete pouzdati, da će moja redovnička braća za me platiti?«

»Hm, tako star čovjek! Možete mi i umrijeti, prije nego isteče vrijeme nagodbe, a gdje je onda moja sigurnost?«

»Onda uzmite mene kao zalog!« reče o. Josip.

»Vas — pravedni Bože! Zaista se mora reći, da su ti Nazarenci baš čudni ljudi, dok se prodaju radi svoje braće!« uzvrati Efrajim raskolačiv oči. »Vas? No vi ste mladi i snažni. Hm, na to bih prije smio pristati, ali uz jednu pogodbu: da imam potpuno pravo prodati vas na javnom trgu kao roba u Perziju ili kamo drugamo, ako za godinu dana ne primim glavnice s deset postotnim kamatama — dakle svega 1.100 mabuba. Tako mi imena moga, i ovako bih mogao biti na gubitku! Više od 400 mabuba ne će mi nitko dati za vas. No jer imam ljudsko srce, metnut ću na koncu 700 mabuba! Ugovor ćemo sklopiti pismeno poslije ramazana pred kadijom i prisutnim Ahmed-efendijom kao svjedokom.«

»Dobro, Efrajime! Mi smo zadovoljni,« reče o. Martin, »a vi, Ahmede, budite tako dobri pa nas sada otpratite u saraj.«

Otpadnik je išao šuteći za redovnicima po ulicama. Prizor, koji se je pred njim odigrao, toliko ga se dojmio, da se je jedva suzdržao od suza. »I ti si se odrekao radi kukavštine vjere, koja svoje sljedbenike napunja tolikim velikodušjem?« reče otpadnik u sebi. »Još danas govorit ću o tom s o. Martinom. Mora biti drukčije, pa makar me to i života stajalo!«

S Abdulahom se je stvar brzo uredila. Sutradan izjutra javit će Levi sultanu, da je dječak umro. Čim nadglednik primi mabube, predat će dječaka u idućoj noći. Izvest će ga kroz sarajska vratašca, gdje će već čekati čamac.

Oba redovnika pođoše k Leonu, da ga razvesele radosnom viješću o slobodi.

Dječak ne bijaše više u tamnoj janjičarskoj staji, gdje smo ga zadnji put vidjeli. Povelik bakšiš sklonio je starog Bajazita, da mu dade svoju sobu. Zbog bolje hra-

ne i njege Leon se je skoro posve oporavio. Kad ugleda redovnike, veselo im pođe u susret na štakama.

»Hvala Bogu, velečasni oci, da ste napokon došli! Gledajte samo, kako već dobro idem!«

»Tako i treba, drago dijete,« reče o. Martin, »jer će ti doskora trebati noge. Veseli se i zahvaljuj Majci Božjoj. Ono, o čem sam ti samo nešto spomenuo, pošlo nam je za rukom uz njezinu pomoć.«

»Slobodan sam? Vi ste me otkupili?« veselo će Leon te poljubi ruku starcu.

»Ali naravski i moju sestricu i siromašnog Konrada? A i Janosa morate otkupiti. On je jučer bio kod mene pa mi je rekao, da se kaje za svoj grijeh. Ako i njega ne otkupite, ne ću se moći pravo veseliti.«

»Sve ćemo, dijete moje, učiniti, što nam samo bude moguće,« odvrati redovnik. »Nego za te smo morali toliko platiti, da ti toga ni spomenuti ne smijem. Potrošili smo sav novac. O. Josip ostat će ovdje kao zalog. Kad slijedeće godine dođem po o. Josipa, sigurno će mi poći za rukom, da otkupim i tvoju sestricu i siromašnog Konrada. Janosu na žalost ne možemo pomoći, budući da je prešao na islam.«

Leon se ražalosti, a oči mu se napuniše suzama.

»Što?« reče dječak. »Zar ću se ja vratiti k milim roditeljima, a moja sestrica da ovdje ostane? K tome da se proda još i o. Josipa, da ja budem slobodan! Ne, ne, to ne smije biti. Ja ostajem ovdje te ću još jednu godinu, a ako treba, i dulje čekati, dok opet ne dođete pa otkupite i Mariju i Konrada i mene.«

»Ali novac je već pripravljen za tvoj otkup, a ja sam se već obvezao, da ću ovdje ostati,« reče o. Josip.

»Pomozite bijednom Janosu, koji želi da se obrati, ili otkupite druge robove kršćane,« odvrati Leon.

»Toga ne smijemo činiti, jer je tvoj otac dao za te mjenicu,« reče o. Martin.

»No dobro, onda recite mome ocu, da nijesam mogao ostaviti svoje sestrice, a Janos je nužno trebao

pomoći, pa vam otac sigurno ne će ni jednom riječju prigovoriti.«

»Ali sve je već ugovoreno, a Abdulah je rekao sultanu, da si mrtav,« reče o. Josip.

»Ako je Abdulah slagao, to je njegova stvar. Međutim, on će već znati, kako će si pomoći.«

»Ali sultan će sigurno zapovjediti, da te iznova šibaju, a možda će te i udaviti!«

»Pa neka! Onda ću barem prije u nebo. Molim vas, velečasni oci, ne spominjite mi o tom više nijedne riječi. Pomozite tim novcem drugima! Bez sestrice ja ne idem.«

Priča grbavog Konrada

Uvečer idućeg dana sjedio je Konrad uz malu Mariju u kutu jednog od mnogobrojnih dvorišta, koja pripadahu palači, gdje su stanovale sultanije. Mališ je tješio djevojčicu. Marija je gorko plakala. Od njega saznade, kako su okrutno istukli njezina brata poradi vjere, oteli mu lijepo odijelo i bacili ga među najprezrenije roblje. Ah, kako ju je to boljelo! Doznade također, kako su dobri redovnici nastojali, da otkupe Leona, pa se je naravski nadala, da će se i ona povratiti u slatku domaju k dragom ocu i miloj majci. A sada eto reče joj Konrad, da o tom nema ni govora, a ni Leon da ne će nipošto bez nje otputovati s redovnicima.

Konrad je pustio djevojčicu, da se isplače, a onda joj reče:

»Time, Marijo, što tvoj brat nipošto ne će da te ostavi samu, pokazuje, da je vrlo plemenit, a Bog će mu tu plemenitost sigurno nagraditi. Nego moraš i ti sa svoje strane pokazati, da si plemenita pa nastojati, da Leon svakako otputuje. Gledaj, ako on ovdje ostane pa se ne htjedne odreći dragog Spasitelja, kako je to učinio nesretni Janos, sultan će sigurno zapovjediti, da

ga dotlen šibaju, dogod ne izdahne. No ako ode, moći će se iduće godine ovamo povratiti s mnogo novaca ili on ili dobri redovnik, da tebe otkupi. Međutim, bit ću ja uza te pa ću te tješiti.«

Za ovih riječi, što ih izgovaraše siromašni bogalj s velikom ljubežljivošću, potekoše djevojčici vrele suze. Kad je Konrad završio, reče mala jecajući, ali ipak odlučno:

»Da, da, Konrade, Leon mora ići! Ah, ja ću umrijeti od bola. No ipak on mora kući k ocu i majci. Pa ako bih ja već bila mrtva, kad se bude povratio ili on ili dobri redovnik, onda neka tebe otkupe, a ti reci majci, ocu i Leonu, da sam ih uvijek ljubila, da sam se svaki dan molila za njih dragom Bogu.«

»Već je vrijeme, da idem u sultanijino predsoblje,« reče Konrad, »jer me obično u ovo doba zove, da joj pripovijedam kakvu priču. Ti se međutim moli Majci Božjoj, da mi ona pomogne, jer kanim nešto posve neobično pripovijedati sultaniji.«

Zatim pođe dječak u predsoblje, sjede na jastuk i strpljivo čekaše, dok ga sultanija ne pozva. Najednom se razmakoše teške zavjese od damasta, kroz koje se je ulazilo u Fatiminu sobu. Stara crnica viknu pridušenim glasom:

»Patuljak!«

Konrad odmah ustade te s molitvom u srcu uniđe u sultanijinu sobu. Fatima ležaše na počivaljci iza jednog zaklona.

»Ne želim te, patuljče, vidjeti, ali te želim čuti,« reče sultanija. »Glas ti je sladak kao u slavuja, dok ti je lice ružno kao u sove.«

»Ali tebe je Alah uresio ljepotom kao ružu među cvijećem, a što je još više, dao ti je dobro srce kao majci,« odvrati Konrad.

»I ja sam uvjerena, da je i tvoje srce ljepše od vanjštine,« nasmija se sultanija. »Svakako se mora priznati, da te je Alah obdario velikom mudrošću, jer još nigda

ne vidjeh patuljka, koji bi za jednu godinu tako dobro naučio naš jezik i u njemu mogao tako lijepo pripovijedati kao što ti. Deder da čujem, kakvu si danas lijepu priču naučio, da je poslije ispripovjedim sultanijama. Ona pripovijest o dobroj Genovevi i o opakom Golu, što sam im jučer pripovijedala, vrlo im se svidjela.«

»O, gospodarice, tvoje riječi sigurno su je odjele u ljepše ruho nego moje. Istina je, ja znam još mnogo lijepih pripovijesti, koje ću drage volje pripovijedati svojoj gospodarici, ako to ona bude željela. Nego danas, ako tvoja dobrota dopušta, reći ću ti jednu maursku pripovijetku.«

»Maursku pripovijetku? Deder da čujem, patuljče, pa bude li lijepa, zamoli od mene kakav dar.« — Zatim srknu Fatima malo slatkog šerbeta iz kristalne šalice, koja se je nalazila kraj nje na niskom stoliću, turi u usta nargilu i dade dječaku znak, da započne priču.

»Majko Božja, budi mi sada u pomoći!« pomoli se dječak te stade pripovijedati.

»Bijaše to davno, još onda, kad su Mauri osvojili jedan dio Španije. Svakako si, gospodarice, čula za veličajno kraljevstvo na Zapadu, gdje su maurski sultani sagradili najveličanstveniju palaču na svijetu. U ono dakle vrijeme življaše u jednom dvorcu nedaleko glasovitog grada Tolede maurski emir, a ime mu bijaše Hasan. Taj dvorac pripadaše prije jednom španjolskom kralju. Emir je imao vrlo lijepu i razboritu ženu, koju je silno ljubio, a ime joj bijaše Zulejka. Imali su dvoje djece, dječaka i djevojčicu. Dječak je izgledao, kanda će biti mudar i hrabar kao i emir, dok je djevojčica bila lijepa i mila kao nebeski anđeo. Jednoga dana rekne Hasan svojoj ženi: 'Alah mi je mnogo toga dao. Dao mi je ovaj dvorac, prostranu zemlju, mnogobrojne konje i borce, svu silu zlata i dragulja, blagonaklonost moga gospodara sultana. Sultan bi mi poklonio još ljepši dvor, dao bi mi još bogatiju zemlju, poklonio bi mi još deset puta toliko zlata, kad bih ga samo zamolio. Ali žene, kakva si ti, niti djece, kao što su Jusuf i Mira, ne bi mi mogao dati, kad bi vas Alah uzeo s ovoga svijeta.'

'Nadajmo se, da nam ih ne će uzeti,' reče mu žena. 'To, Zulejko, stoji do njegove volje. Ta zar ne znaš, da živimo u neprestanom boju, i da se oholi Španjolci baš sada spremaju, da pod vodstvom svoga Cida udare na nas sa silnom vojskom? U naš je dvorac stigao sultanov glasnik s porukom, da se zaputim sa svojim borcima u tabor kod Toleda. Ako je suđeno, da nam vojska bude pobjeđena, eto doskora pobjednika pod zidinama mojega dvorca. Ostavit ću ti Muleja sa stotinu hrabrih vojnika, koji će moći obraniti dvorac. Ali ti ne čekaj, dok dođu Španjolci, već bježi u brda s našim najvećim blagom: Jusufom i Mirom. Naš mali dvorac, što ga ondje kriju šume i klisure, ne će neprijatelj tako brzo nanjušiti, a međutim će nam i sultan doći iz Granade u pomoć sa svojom vojskom.'

To dakle reče Hasan svojoj ženi, ogrli djecu, skoči na svog arapskog pastuha te odjuri na čelu svojih boraca. Osam dana čekaše Zulejka sa svojom djecom uzalud na kakvu vijest od svoga muža. Devetog dana, kad su opet gledali s kule, ugledaše u daljini, kako se dižu oblaci prašine. 'Dolaze!' veselo će Zulejka. Ona je mislila, da će to svakako biti pobjedonosna četa njezinog muža. Veselo dakle sletješe djeca niz kuline stepenice te povikaše Muleju i straži: 'Otac dolazi! Otvorite brzo vrata!' Stražari poslušaše i spustiše most. Ali mjesto Hasana i Maura izletješe iz klanca španjolski oklopnici. Straža nije mogla da odoli sili, i tako Španjolci provališe u dvorac te ga opustošiše. Jusufa i Miru povede sa sobom jedan vitez u zamjenu za svoju djecu, koju su mu odveli Mauri. Kad su bijedna djeca pogledala još jedamput iz doline na mili dvorac svoga oca, ugledaše ga u plamenu. 'O jao, majka, majka!'

»Siromašna djeca!« prekide sultanija Konrada. »A ono kršćansko pseto, što ih ugrabi, sigurno ih je okrutno umorilo, kao što to htjede da učini onaj Golo s djetetom bijedne žene, o čemu si mi jučer pričao?«

»Onaj Golo bijaše zlotvor,« nastavi Konrad, »dok vitez don Rodrigo, što osvoji Hasanov dvorac, ne bijaše

takav. On odvede djecu svojoj kući u sjevernu Španiju, gdje ih predade svojoj ženi donni Elviri. Donna Elvira postupaše s Jusufom i Mirom kao sa svojom djecom, a ne kao s robljem. No uza sve to brat i sestra ne mogahu nikako da zaborave milog oca i dragu majku. Vrlo je teško, gospodarice, živjeti u tuđini daleko od roditelja, pa se radi toga ne treba čuditi, što je djecu boljelo srce za očinskim domom.«

»Kao što možda i tebe boli,« primijeti Fatima. — »Nastavi!«

»Tko će, gospodarice, pitati za srce jednog patuljka? — Međutim se je promijenila bojna sreća, te Mauri opet osvojiše zemlju oko Toleda. Tada bi ugovoreno primirje. Emir Hasan dobi natrag svoj razrušeni dvorac te ga iznova sagradi. Našao je također i svoju ženu, koja je s nekoliko slugu potajno umakla neprijatelju. No djeca su bila izgubljena. 'Kršćani su ih odvukli,' rekoše neki. Hasan obeća veliku nagradu onome, tko bi mu donio kakvu vijest o njegovoj djeci. I doista pođe Muleju za rukom, da nađe djecu na dalekom dvorcu dona Rodrige. Mulej ponudi vitezu veliku svotu novca kao otkupninu. Budući da je Rodrigo zbog ratovanja osiromašio, odluči, da će pustiti dječaka. Djevojčicu pak htjede zadržati, da ne bude bez ijednog djeteta. Ali kad je Jusuf vidio, kako njegova sestrica bolno plače, silno ga zaboli srce, i on reče Muleju, da se ne može rastaviti s Mirom, već da će ostati s njome u tuđini, dogod otac ne pošalje toliko novaca, da ih mogne oboje otkupiti.«

»Plemenitog li dječaka!« reče sultanija.

»Svakako, gospodarice! Nego plemenitost izaziva plemenitost u svim plemenitim srcima. Pa budući da je i donna Elvira bila plemenitog srca, reče svome mužu: 'Don Rodrigo, pustimo oboje djece i to bez otkupnine. Naš Gospod i Spasitelj, koji nas je otkupio iz mnogo goreg ropstva, bit će naša nagrada u nebu!'

To sklonu Rodriga, te posla oboje djece s Mulejem.

Radost, koja napuni srce Hasanovo i Zulejkino, kad ugledaše pred sobom Jusufa i Miru, ne može se, gospodarice, opisati kao ni zahvalnost spram viteza i njegove žene.«

»A je li ta pripovijest istinita?« upita Fatima, »ili ju je tek tvoj duh izmislio? Ja sumnjam, da bi jedan brat bio spreman, da prinese toliku žrtvu za svoju sestru.«

»Ovo, o čemu sam pripovijedao,« odvrati dječak, koji je očekivao taj upit, »nije pusta izmišljotina, a o tebi ovisi, plemenita gospodarice, da li će se sve ovo svršiti onako, kako se je svršila moja pripovijest.«

»Tvoja se dakle pripovijest odigrava sada, a i ja u njoj igram jednu ulogu!« reče kraljica te se brzo digne s divana. »Za pripovijedanja opazih, da nešto namjeravaš. Mala Mira, što meni poslužuje, i Jusuf, prijašnji mačonoša moga gospodara, bit će valjda ona Mira i onaj Jusuf u Španiji?«

»Alah je, gospodarice, napunio tvoju dušu mudrošću — tako je! I Jusufovi i Mirini roditelji plaču onako za svojom djecom, kao što su plakali Hasan i Zulejka. Oni su poslali pobožne redovnike, da otkupe njihovu djecu. Ali otkupnina, koju Abdulah traži za Jusufa, tako je velika, da redovnicima ništa ne preostaje, što bi ponudili za Miru, premda će jedan od redovnika ostati u Carigradu kao zalog za pozajmljeni novac. Jučer su to rekli Jusufu pa ga htjedoše s ostalim otkupljenim robljem povesti na brod, koji će sretnike odvesti u njihov mili dom. No Jusuf ne će kući bez svoje sestrice.«

»Premda su ga nedavno išibali, a možda ga ovdje čeka štogod još i goreg!« reče sultanija. »Vi ste kršćanska djeca baš čudni stvorovi! Zaista, priča daleko zaostaje za istinom. Pa šta misliš, što bih morala činiti, da se pripovijest i u Carigradu onako veselo svrši kao u Španiji?«

»Alah je, gospodarice, obdario tvoju dušu mudrošću, a srce dobrotom. Reci samo jednu riječ našem gospodaru sultanu da pusti Miru, neka sa svojim bratom pođe k milim roditeljima, i Alah će te nagraditi! I bez nje imat ćeš još uvijek dosta roblja!«

»Ali mi nitko nije tako mio kao Mira. — Svakako će trebati, da i tebe pustim — zar ne? Zašto nijesi u priči spomenuo, da je s bratom i sestrom bio također i jedan patuljak odveden?«

»Ja sam, gospodarice, siroče, za kojim nitko ne plače u mojoj domovini, koju uza sve to silno ljubim. Ja ću ovdje živjeti i umrijeti. Potpuna sreća čeka me tek u nebu!« Ove riječi izgovori dječak tako prostodušno i ganutljivo, da se sultanija jedva uzdržala od suza.

»Dobro je,« reče Fatima svladav silom ganuće. »Nego ti ne poznaš moga gospodara. Moja molba ne bi ništa pomogla. Nadalje mi se čini, da on ne će ništa znati o Abdulahovoj trgovini. Ne vjerujem, da bi sultan prodao plavooče za zlato. Međutim, patuljče, možeš ići. Ja ću promisliti, što se dade učiniti.«

»Neka te Alah blagoslovi,« reče Konrad. »Tvoja će mudrost sigurno vidjeti, što je dobro, a tvoja će plemenitost to oživotvoriti!« Dječak se duboko nakloni i ode iz sultanijine sobe.

Na mletačkom brodu

Još iste večeri govorila je sultanija dugo sa starim Alijom. Pokazala mu je dragocjen prsten, što će mu ga dati, ako joj bude pomogao, da izvrši svoju osnovu, koju je smislila glede djece. Crnac nagne svoju sijedu glavu i nadesno i nalijevo, da dobro promotri blistavi dragulj, te obeća sultaniji svoju pomoć. »Učinio bih to već i radi samog lopova Abdulaha, koji je i opet sasuo u svoju kesu nekoliko hiljada mabuba, a nijednu jedincatu ne dade u Alijinu ruku!« promrmlja starac za se.

Sutradan mogao je točno reći Fatimi, šta je s Leonom. Abdulah i Levi javiše uistinu sultanu, da je dječak mrtav, pa su sada bili u stotinu neprilika, što ne će da ide bez sestre. Htjedoše ga silom dopremiti na mletački brod, samo da im ne izmakne velika svota novca. No i to bijaše skopčano s teškoćom, jer ih je dječak mogao odati. Zasad ga zadrža Abdulah u svojoj kući prijeteći mu se, da će ga ubiti, ako se ne pokori.

»I tako,« završi Alija svoj izvještaj, »imademo i Abdulaha i Levija u svojoj vlasti. Oni nam moraju izručiti dječaka ili će platiti sultanu glavom svoju laž.«

»Dobro je, Alijo,« reče Fatima. »Za Jusufa ne smiju od stranih redovnika niti jednog mabuba primiti, jer ne ću, da ijedan od njih ostane u Efrajimovim rukama. Uostalom bih željela znati, koji bi od naših mula bio pripravan, da učini ovakvo djelo ljubavi! Jesi li dakle čuo? — nijednog mabuba za dječaka! Ja ću sama platiti Abdulahu, ali koliko budem htjela. Međutim neka krije Mirinog brata. Jao njemu, ako i za dlaku učini dječaku štogod nažao! Našu ćemo osnovu izvesti prema tvojem savjetu odmah iza Bajrama.«

Razumije se, da Fatimina odredba ne bijaše baš sasma po volji starom Aliji, jer je već proračunao, koliko će na njega otpasti od ono 1.000 mabuba. Nego što će, nije bilo druge, morade se pokoriti. Osim toga sračunao je, kako će i na ovaj način otkinuti lijepu svoticu svome prijanu Abdulahu od njegovog dobitka. Kad se je mujezin četvrti put oglasio s munare, zaputi se Alija Abdulahu. Došlo je do žestoke borbe između njih dvojice. No na kraju konca nije bilo druge, Abdulah je morao zagristi u kiselu jabuku, a Alija javi Fatimi, da je sve u redu.

Prolazio je dan za danom, a mala Marija i Konrad još ništa ne saznadoše o sultanijinoj osnovi. Bijaše im nepoznato i to, što se je dogodilo s Leonom. Mislili su, da su ga po svoj prilici već dopremili na lađu, koja će ih sve odvesti u milu domovinu. To je rekao Konrad

maloj Mariji. Djevojčici su oči pocrvenjele od plača. Ta ona se je nadala, da će se s bratom barem oprostiti i po njemu poslati mnogo lijepih pozdrava milim roditeljima. Srce joj htjede puknuti od boli!

Sultanija je doduše vidjela njezine zaplakane oči i poglede grbavog Konrada, ali ih ipak ne htjede nijednom riječcom utješiti. I tako bijahu za njih dvoje zaista tužni zadnji dani ramazana. Napokon zagrmješe topovi i navijestiše, da se je post svršio, a radosni Bajram stigao. Više nego Turci radovahu se toga dana otkupljeni kršćanski robovi. U predvečerje te svetkovine pođoše redovnici k Abdulahu, da prime otkupljene dječake. Nadglednik ih je već bio doveo u jedno sarajsko dvorište. Abdulah bijaše vrlo zlovoljan, dok su dječaci plakali od radosti te ljubili dobrim redovnicima i ruke i skute njihovog odijela. I Leon je mogao vidjeti iz svog stana taj ganutljivi prizor. Sve ih je poznao. Na svoju radost ugleda među sretnicima i svoje prijatelje Antonija i Stanislava. On im je mahao rukom, ali ga oni ne opaziše. Pa kad su sada veselo izašli kroz vrata, nije se mogao više uzdržati od suza. Skoro mu se je činilo, kanda je preveliku žrtvu prinio za svoju sestricu.

Još mu se nije bol ublažila, kad se otvore vrata njegove sobice, a Abdulah mu osorno reče, da ga slijedi. Međutim se već i noć uhvatila. Svjetiljke, što su bile na munarama i kupulama, kućama, palačama i jarbolima u nedalekoj luci Zlatnog Roga, slale su svoje šareno svijetlo i u najskrivenije prolaze sarajskih vrtova, kuda je nadglednik vodio dječaka. Dovede ga do jednih vrtnih vratašca. Unaokolo vladaše potpuna tišina, dok je izdaleka dopirala buka vesele svjetine. S onu stranu zida pljuskahu bosporski valovi.

»Još ih nema,« progunđa Abdulah. »Poznaš li ova vratašca?«

»Ne, gospodaru!«

»Već su mnogi prinčevi naše vladarske kuće prošli kroz njih u svoju smrt,« reče Turčin. »Stvar je bila vrlo

jednostavna. Princ je unišao u čamac, 'Nijemi' su zamahnuli nekoliko puta veslima, pograbili sultanovog brata, objesili mu kamen o vrat, pa s njim u dubinu.

Tako bijaše osiguran mir u carstvu.«

»Zar ćete i mene sada tako usmrtiti?« uplašeno će Leon.

»To si svakako zaslužio, tvrdoglavče! Ali evo ga!« Začuše se koraci po putu, što je vodio između tamnih čempresa.

»Jesi li to ti, Alijo?« upita Abdulah.

»Jesam. Košare su već pripravljene,« odvrati crnac pridušenim glasom.

»Naprijed dakle!« reče Abdulah te svojim ključem otvori vratašca. Leon ugleda pred sobom strme stepenice, što su se spuštale do obale. Uz obalu nalazio se čamac, a u njem dva veslača. Abdulah povuče brzo dječaka niz stepenice i ugura ga u čamac. Leon je drhtao i molio. Mislio je, da je kucnuo njegov zadnji čas. Još dvije prilično velike košare spustiše brzo jake mišice u čamac.

»Vozite!« reče Abdulah.

Šutke oturiše veslači čamac od obale i zaveslaše Bosporom, zaokrenuše pokraj saraja i stigoše do velikog usidrenog broda.

»Sve u redu — Santa Maria!« vikne jedan veslač.

»Santa Maria!« odvrati kapetan. »Najprije s košarama na brod, a onda s dječakom.«

Tako je i bilo. Leon nije znao, kako će se sve to svršiti. Iza nekoliko časaka bijaše zajedno s košarama u jednoj sobi. Na njegovo veliko čudo opkoliše ga veseli drugovi. Bijahu ovdje i redovnici. Leon nije znao, bi li plakao ili se smijao. Njegova prva pomisao bila je, da ga hoće silom otpremiti kući. No kad su o. Martin i o. Josip otkrili košare, iz kojih izađoše uz burno klicanje

MISIJSKA BIBLIOTEKA

IZLAZI:

u siečnju — travnju — srpnju — listopadu

PREDPLATA:

Godišnje 60 Kuna

Ovaj dvobroj 30 Kuna

Broj pošt. čeka 35.627

NARUDŽBE PRIMA:

Uprava »Katoličkih misija«

Zagreb I/147

Palmotićeva ulica 33